

Foi'a besericésca si scolastica.

Organu alu provinciei metropolitane greco-catolice de Alb'a-Julia
si Fagarasiu.

Apare in 1 si 15 st. n. a fia-carei luni.

abonamentele de cate 6 fl. v. a. pre anu se se adreseze
la tipografi'a seminariului gr. catolicu in Blasiu.

Manuscriptele si corespondintiele se se tramita francate
la redactiuni.

Anulu II.

Blasiu 1 Septembre 1889.

Nr. 23.

Partea besericésca.

Despre casatoriile mixte.

III.

S. apostolu Paulu espuendu regulele ce au de a le tiené crestinii in contragerea casatoriiloru intre altele prescrie cá aceia se incheie casatori'a numai in Domnulu „*Muicerea deca va adormi barbatulu ei, este libera se se marite dupa care-i va place, numai in Domnulu*”¹⁾.

A se casatori numai in Domnulu precum demanda s. apostolu, nu insemna alta, decatu cá casatori'a e de a se conrage numai in beseric'a adeverata alui Isusu Christosu. Din care cauza casatoriile contrase cu eretici ori schismatici separati mai multu ori mai pucinu de beseric'a universalá, cá contrarie regulei prescrise de s. apostolu, nu se potu recunosece de oneste si licite (impedimentulu diversitatei de confesiune); ma inca casatoriile incheiate cu judei séu pagani, cari nu credu in Domnulu Christosu si cari lapeda de totu dogmele religiunei crestine, nu se potu recunosece nice de valide nice de adeverate (impedimentulu disparitatei de cultu). Éra a tiené ori afirmá, cá tote religiunile si besericele suntu adeverate, este o absurditate caracteristica, pentru cá este prea evidentu si de totu securu, cá Domnulu Christosu a fundatu numai una beserica, *extra quam nulla salus est*.

Casatoriile cu eretici séu schismatici cari nu mergu pre calea ordinaria a mantuirei, in armarile loru suntu funeste: pentru cá in cele mai multe casuri, din ele urméza indiferentismulu religionariu alu unuia ori a ambiloru conjugii, si apoi acelu detestabilu

indeferentismu nu se restringe numai la densii, ci se propaga si la altii; ér' acolo unde amendoi conjugii suntu petrunsi de credinti'a religiunei séu confesiunei loru, se nasce intre densii din caus'a acést'a recéla si instrainare stricatore de binele si fericirea casatoriei.

„*Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris*“, a disu ore candu s. Ambrosiu, si cuvintele expertului parinte din Mediolanu au valere si astadi pentru tote relatiunile sociali si in specia au intielesu cu privire la cea mai intima relatiune de pre pamentu, cu privire la casatoria, in care barbatulu si femeia, se presenta cá si unu trupu si cá si unu sufletu.

In o ascmenea relatiune, partea tienutore de religiunea nostra unica mantuitore, e in continuu periclu de perversiune, in periclu de a cadé in pecatulu apostasiei prin ce se calca cunoscutulu *preceptu alu legeri naturali si divine*, care demanda *se incungiuramu cu precautiune nu numai pecatele, ci si pericolele, ce ne ducu la pecate*.

In casatoriile cu eretici si schismatici despartiti de sinulu besericei universale: pericolele pentru mantuirea eterna a partii catolice suutu forte aproape, ori cum vomu considerá lucrulu; cáci precum ne arata esperinti'a deca muicerea de religiunea nostra se marita dupa barbatu ereticu ori schismaticu, ea in fapta se iá cá si trecuta la confesiunea barbatului; din care cauza precum se scie, intre preotii nostri si intre preotii confesiuniloru respective se nascu adeseori processe pentru competitiile de dreptu, precum pentru lecticale, stole si altele, asia in catu beseric'a in unele casuri, pentru curmarea proceselor de atare natura, este silita a recurge la determinatiunile legeri civile; dar' si in casu candu barbatulu ar' fi de religiunea nostra,

¹⁾ Efes. 7, 39.

er' muierea ar' fi eretica séu schismatica inca e tare de temutu, că barbatulu se va seduce de muierea eretica: pentru că precum se scie din istoria, muierele prin farmeculu frumsetieloru si prin apucaturile loru adeseori au sedusu pre barbati la rele.

In documentarea acestei asertiuni ne vomu provocá numai la cateva esemple din s. scriptura. Asia proto-parintele Adamu a fostu indusu la inobedientia prin indemnulu Evei: intieptulu Salamonu fú trasu la idololatria decatra muierele s'ale, si cu nemica nu se pote comprobá, că densulu ar' fi potutu aduce la cultulu adeveratulu Domnedieu macaru pre un'a din muierele, ce le tieneá: regele Achabu prin suaturile muierei sale Jezabel fú sedusu la fapte de impietate.

Eca dar' pentru ce am disu, că beseric'a a avutu ponderose motive, candu in sinodulu ecumenicu dela Calcedonu a opritu casatoriile mixte, si că dens'a nu purcede arbitrariu nice astadi candu le dechiara de illicite in sine inesele.

Ci prin casatoriile mixte nu numai conjugele catolicu se arunca pre sine in periculu mantuirei eterne, ci elu expune perirei si pre pruncii ce se speréza din atare casatoria. Dupa dreptulu naturalu parintii suntu obligati a aperi pre pruncii loru de ori ce pericole, ér' dupu dreptulu positivu divin suntu detori se-si creasca pruncii in credinti'a si cultulu adeveratu alui Domnedieu¹⁾. Dar' in casatoriile mixte parintii intru implinirea acestoru sante obligatiuni dáu de infinite pedeci. In acele casatorii parintii nu suntu solidari in lucrurile de credinti'a si cultu, si pentru acea deca partea catolica vré se se creasca pruncii in religiunea s'a, afla resistentia din partea conjugelui catolicu: va se dica conjugii in casatoriile mixte in locu se se ajute imprumutatu, amesuratu scopului, pentra care este infientiata casatori'a, ei se impedece in lucrulu celu mai esentialu, in crecerea si indreptarea prunciloru; er' deca partea catolica spre incungurarea neplaceriloru si discordieloru domestice va fi indiferenta cu privire la crecerea religiosa a prunciloru, aceia se espunu periculu de a cadé dela credinti'a ori de a cadé in indiferentismu periculosu si astufeliu partea catolica in acestu casu de o parte calca legea naturala, care demanda se si feréscu pruncii de pericole, er' de alta parte preferindu comoditatea si pacea domestica adeca binele seu temporalu binelui spiritualu alu prunciloru, calca legea domnediesca.

Mai incolo deca partea catolica se va invoi a se educá pruncii in confesiunea acatolica, atunci ea prin cooperarea ei si- espune pruncii periculu de a fi lipsiti de salutea eterna si prin aceea se face responsabila inaintea lui Domnedieu, care cere dela dens'a sufletele prunciloru.

Dar' chiar' si in casulu candu se ar' fi facutu intre conjugii legatura formale pentru educarea prunciloru in religiunea catolica unica mantuitoare, si atunci e tare de temutu, că pruncii pre incetu voru suge eresulu ori schism'a parintelui seu. Esemplele de tote dilele ale parintelui acatolicu, conversari cotidiane in cestiuini de credinti'a, conveniri inevitabile cu consangeni si afini acatolici voru influentiá multu asupra prunciloru si i- voru face dubii si vaccilanti in credinti'a. Cum voru si poté remané constanti si firmi in credinti'a tenerii aceia, cari in tota diu'a audu pre parentele loru ereticu esprimandu-se in contra religiunei catolice? Cum se voru poté educá pruncii in observanti'a legiloru besericesci despre serbatori, posturi, despre cultulu santiloru etc., candu ei vedu, că tatalu seu ereticu ori mama s'a eretica nu le tiene, nu le observéza, ci le despretiuesce? Cum se voru invetiá ei a dá iconeloru domnului Christosu si ale santiloru cultulu cuvenitu, candu sciu că unulu dintre parintii loru tiene idololatri pre onoratorii iconeloru? Cum se voru invetia ei a venerá preasantele sacramente, sacramentalie si alte ceremonii sacre, candu audu că acele in cas'a parintiésca se lapeda cá nescari superstitiuni? De unde tare trebuie se ne tememu, că intre atata discordia ce esista intre parinti in afacerile credintiei clatinanduse sufletele prunciloru, va dispare pre incetu din acele suflete tota religiunea si in urma se voru cufundá in indiferentismu peccatosu.

Mare periclu pote intreveni pentru crecerea prunciloru mai alesu in unele impregiurari nefavoritoare, precum in casulu de morte a partei catolice, candu crecerea remane cu totulu in grigi'a partei eretice séu acatolice. Forte reu e si atunci candu educarea prunciloru decurge dupa sexu precum vré legea civila, caci atunci se produce disparitate de confesiune, discordia si mare confusiune intre parinti si fi, si intre frati si sorori. De unde apare evidentu, că casatoriile mixte din tote punctele de vedere suntu de reprobatu si nice intr'unu casu nu suntu de doritu, mai alesu deca se va luá in considerare si impregiurarea, că partea acatolica in casu de procesu divortialu se pote despartí din diverse cause, precandu partea catolica remane legata.

Pentru acea credemu, că se tiene de detorinti'a cea mai inalta a parochiloru si administratoriloru parochiali cá avendu in vedere relele impreunate cu casatoriile mixte si tienenduse strinsu de principiulu supremu *extra ecclesiam nulla salus est*, se desuatuésca pre credinciosi cu totu zelulu pastorescu dela contragerea acestoru casatorii.

¹⁾ Efes. 6, 4; Pildele lui Solom. 23, 13. 14.

Acte istorice.

III.

Petru Paulu Aronu de Bistr'a,

ore-cându episcopu romanu unitu in Transilvani'a.

Aretaramu in nrulu precedente, că episcopulu Petru P. Aronu din mai multe motive a trebuitu se-si petreca viétia in visitatiuni canonice, scopulu inse nu si-l'a ajunsu, că-ci cam in tote partile Ardélului in acelasi tempu se ivira agitatori in contr'a santei uniri, mai alesu Luteranii din tiera, reuvoitorii credintiei catolice, precum Grecii, Bulgarii si Rascianii immigrati, facia de cari episcopulu Petru P. Aronu la 12 Oct. 1759 se caiesce la Cardinalulu dela Propaganda Fide, că acestia in partile Ungariei dupace li s'a datu libertate de a esercea functiunile lor besericesci, au ocupatu dela greco catolici 133 besereci¹⁾.

Totu asemene s'a intemplatu si in partea sudica a Transilvaniei, pentru adevieria careia aducemu de esemplu starea actuala a vicariatului Fagarasiu cu starea aceluia-si din anulu 1750.

Vicariatulu de presinte alu Fagarasiului pre vremile acele erá numai protopopiatu (séu cum scriu latinii cu termini tehnici de ai loru „Archidiaconatu“) cu

¹⁾ *Eno e Revmo N-o Principe Padre e Padrone degnissimo!*

In mezzo dei travagli, che giornalmente sosteniamo dagli impeti delli schismatici, ricevo oggidì dall' ordinario cursore la lieta nuova, che Iddio benedetto ha sublinato vostra Eminenza per i suoi meriti alla carica e dignità cardinalizia. Prego l'istesso Dio, che la felicità di piu e la conservi per la esaltazione della santa chiesa sua, e maggiore avanzamento e propagazione della sua santa Religione. Per la quale adesso le si apre un vastissimo campo di cumulare apresso Iddio i meriti: mentre in questa mia diocesi li deficienti miserabilmente dalla Fede per gli inganni degli vicini schismatici Rasciani d' Ungheria hanno già tolte dagli uniti sino adesso circa 133 chiese (benche sua maestà la Nostra sovrana Imperadrice ha comandato positivamente, che tutte si restituiscano) e vanno giornalmente avanzandosi nel male pessimo per mezzo di una licenza, o tolleranza, che hanno adesso ottenuto dalla corte, per poter liberamente esercitare la sua setta schismatica, cio che qui fino adesso non avevano. E benche questa licenza sia loro data soto certe condizioi solamente, le quali loro nessuna non hènno osservato, anzi tutto al contrario hanno fatto, e perciò col tempo si potrebbe, anzi si dovrebbe toglierli quella licenza, nientedimeno loro ne pure conquista sonno contenti, ma sollecitano nella corte di piu anche l'essenzone di codesto Vescovado, ad introduzione di qualche Prelatura, o vescovo schismatico, cio che non e mai stato in questo Principato, dacche tempo universalmente hanno quivi ricevuta la santa unione, neppur si potrebbe cio lor concedere senza grande ingiuria di codesto vescovato, ed anche delle legi provinciali. Cio non ostante e da temer che avendo essi nella corte potenti fautori e promotori, specialmente in queste congiunture della guerra e delle alleanze otterranno cio che intendono, se la sua santità di N. signore non si degnera per quella paterna universal sollecitudine di tutte le chiese del continente, ad esemplo in simili occorrenze dei

25 comune, in cari se numerau 12045 suflete greco-catolice; in protopopiatulu acest'a pre acelea tempuri erau numai trei comune neunite.

Langa protopopiatulu Fagarasiu erá si protopopiatulu de Veneti'a cu 74 comune, dintre cari atunci numai diece au fostu neunite; suflete greco-catolice in 64 comune au fostu preste 20,000²⁾, inse adi aceste doue protopopiate deimpreuna cu protopopiatulu Voilei formeza vicariatulu de Fagarasiu.

Vicariulu dela Fagarasiu porta titula de protopopu alu Venetiei de diosu si administratoru alu tractului Voilei si are sub sine afara de cateva filiale de pucina insemnetate pentru greco-catolici 54 comune greco-catolice cu 28,301 suflete³⁾.

Deci din cele susu espuse vedemu, că din **trei protopopiate mari**, adi se afla unu vicariatu nu cu prea mai multe suflete, decatu cum numerá pre acele vremi singuru protopopiatulu Venetiei; asiadara sufletele greco-catolice din doue protopopiate au trecut la neunire.

Caus'a acestei treceri la neunire in massa ni o lamhresce unu documentu, ce se afla publicatu in Acte sinodali de J. M. Moldovanu pag. 143—144

sui Ssmi Predecessori, a scrivere alla Nostra Pietosissima sovrana Imperatrice, e non comandar solamente il tanto affare alla sola nunziatura di Vienna dove per adesso piu fa il residenzial Mosco per gli schismatici che il Nunzio Apostolico per gli cattolici.

Cio che questa mia chiesa per mezzo del sperimentato Patrocinio di vra Eminenza spera dal comun Padre l'assenso regio non e ancor seguito per l'espedit li tre alunni caesarei, e perciò non possono ancora spedirsi.

Da questo potrà concepire vra Eminenza e la s. congregazione, che la tardanza di codesta spedizione e la mancanza non sia dalla parte mia; perche non essendo quella fondazione sotto la mia disposizione, benche io procuro e incessantemente solecito che si mandino e si spediscono, ma dipendendo questa spedizione da piu arbitrii, alle volte mancano li soggetti, alle volte le spese, e piu volte, come anche adesso, il benevolo assenso regio, a cosi tra molte consulte perit Saguntum, patisce la s. Religione.

Io intanto, benchè ancora niente ho partecipato da quelli proventi, conforme ho promesso, quelli otto alunni dalla s. congregazione risolti, ho cominciato e continuo trattenerli, anzi di più coll' ajuto di Dio la Residenza anche ci ho alzata, e per li beni, che avevo disposto a comprarli per il Seminario delli proveri, solamente due mila scudi ad esso mi mancano, e subito li potrei avere; io a questo fine ne pur quel soccorso, che la s. congregazione avea risoluto dai poventi, o dalla paga di quei tre alunni, ho avuto, mentre ne pur gli alunni sono spediti, ma stanno in Ungheria a Tirnavia per spedirsi parati E baciandole riverente la s. Porpora, mi confermo

Di Vostra Eminenza

Da Cibinio in Trausilvania 12 Oct. 1759.

Umilissimo Devmo ed Obnio Servo

Pier Paolo Aaron.

(Archivio di Propaganda Fide).

²⁾ Archiviulu Metropolitanu din Blasiu.

³⁾ Vedi Siematismulu Archidiecesanu din anulu 1886.

tom. I., unde se dice, că bulgaro-romanii din Brasiov au obținut dela Vien'a unu decretu, in întielesulu caruia li se concede, că in suburbiulu Brasiovului (Scheiu) desi nu aru profesă sant'a unire, preotii loru potu se severiasca functiunile loru besericesei dupa ritulu besericei orientale, desi acestia incepundu dela episcopulu Athanasiu pana la episcopulu Joann Pataki au fostu supusi protopopului din Venetia.

Mai departe, continua documentulu, că ar' fi pre lungu si ostenitoriu a descrie, că Bulgarii in ce modu au obținut acestu decretu si cum au devenitu sub jurisdictiunea episcopului dela Carlovitiu.

Concesiunea acést'a, dice documentulu, e forte daunatiósa pentru sant'a unire, caci Bulgarii pre unitii vecini cu feliurite apucaturi i- induplecá si atragea la neunire¹⁾.

Nu altu mentrelea s'a intemplatu si in Scaunele Seliste, Miercurea, Sebesiu si in comitatele Alb'a si Hunedióra, unde dupa o aretare alui Petru P. Aronu, ce o fece la anulu 1754 catra guvernulu regescu in dísele doue comitate mai multi de catu 20 calugari cu nu mai pucine sate au parasitu credintia catolica²⁾.

Multu a contribuilu la desbinarile confesionali si resbelulu de siepte ani (1756—1763), ce au avutu Austriacii cu Prusii, că-ci precum scrie episcopulu Petru P. Aronu din Sibiu cu datulu 17 Febr. 1761³⁾,

¹⁾ Ex nostra visitatione multa scribere data occasione potuissem, haec pro vestra et quorum interest informatione vobis perscribo: Coronenses Bulgaro-Valachi (apud quos eramus) qui sub illmo Athanasio eppo erant eidem subjecti, hoc anno ibidem Viennae vobis inscientibus obtinuerint decretum, ut libere etiam si unione non profiteantur, fungantur eorum sacerdotes Coronae in suburbio, qui antea nunquam tali decreto gloriari poterant, cum usque ad illum Pataki eppum semper subjecti erant nostro Veneczeusi Archidiacono, et illum Pataki etiam accesserant. Verum quibus artibus effecerunt, longum esset narrare (non tamen legaliter) se subjecerunt Carlovicensi eppo, nos tamen semper nostrae jurisdictioni eos subicere conabimur, sicut et antea erant; hi enim nostros vicinos unitos variis artibus ad defectionem adducere conantur . . etc. (Acte sinodali de J. M. Moldovanu tom. I. pag. 143—144).

²⁾ Archivulu metropolitanu din Blasiu.

³⁾ *Emmí e Romi Padri Padroni Bnmi!*

Con la congiuntura di cotesta seviente guerra, per mancanza delli protettivi mezzi, in tanto sono alzati e multiplicati gli nemici della santa fede, vicini schismatici, che alla scoperta hanno mosso ancora sopra questa mia dioecesi fierissima guerra, intanto che non siamo securi anche della vita. Rapite sono, contaminate e fatte spelonche degli ladri migliaia di chiese e monasteri, pria catoliche et domus Dei et Domus orationis; si spogliano si persequitano e sacrilegamente si cruciano i poveri catholici sacerdoti. E non e meraviglia d'una parte per mancanza, come dissi, degli mezzi protettivi, anzi ci meravigliamo che non fanno di maggiori crudeltà; essendo dall' altra parte per un libretto adesso quivi tra essi vulgato, in tanto persuasi ed accessi contra il sommo Pontifice e contra la santa Religione

Schismatici vecini au intreprinsu o lupta crancenă in contra unitiloru, au rapitu dela ei beserici si monastiri si pre preoti in diverse moduri i-au torturatu, si nici nu e mirare, că-ci nu suntu missionari destui si in-trepidi; de alta parte in dilele aceste s'a distribuitu intre romani o carticica plena de calumniele cele mai injurióse incontra Pontificelui romanu si incontra santei beserice catolice. Carticic'a acést'a de curundu mi-a venitu la mana, dice Petru P. Aronu, am tradusu-o pre latinia si am tramisu-o nuntiuului Apostolicu din Viena. Reulu celu mai mare sta intr'acea, că fiindu beserec'a nostra lipsita de midiloce extrinsece, ne lipsescu si cele intrinsece, adeca missionari qualificati. Teneri, sucesori in cele trei fundatiuni imperatesci n'am potutu tramite, deorece conferirea beneficieloru acelora depinde dela mai multe vointie, eu nu dispunu de acele fundatiuni, din care cauza, cu alt'a ocaziune m'am rogatu de sacra congregatiune, se binevoiesca a mi- concede se tramitu eu teneri de buna sperantia in fundatiune ordiuaria dela Propaganda Fide, dandule eu viaticulu, deorece aici neci unulu nu se resolvesce

Romana, cha la tengono essere piu brutta dell' inferno. Quel libretto in questi giorni ricapitato, in latino traslatato l'ho spedito a msignor nunzio di Vienna; ma il piu deplorabile é, che sminuendosi per gli mezzi estrinseci talmente questa chiesa, defice ancora degli necessarij intrinseci cioè degli operarii idonei: mentre non ho potuto aver successori per quella fundatione caesarea, e cosi morendo questi che sono, seppolti cum honore, si sepelirà anche questa unita chiesa mancandole i sostegni nella vera fede qualificati. Cio osservando e vedendo, che la fondazione caesarea dipendendo da piu voleri non si puol continuare conforme dovrebbe per la pia intenzione del Fundatore e per la necessità della medma chiesa (per qual ragione nè pur quel rilattamento, che piamente fe la sacra congregazione, ho potuto aver da quella Fondazione) supplicavo alla s. congregazione per qualch' alunno per la Fondazione ordinaria, se quand' avrei trovato qualche giovani di buona speranza, e gl' avrei potuto spedire con le mie spese, giacchè alle proprie spese niun si trova; i quali poi ivi ben ammaestrati, e nella sagra Religione catolica ben fondati potessero ancor qui insegnar gl' alunni del seminàrio, che con grandi spese, e con maggior solecitudini coll' ajuto di Dio adesso sia fondato. E ciò si vedeva esser conforme alla regola di Propaganda, che ammette alunni per quella nazione, che non ha a Roma Collegi, e questa nazione non solamente a Roma, ma ne meno altrove ne ha alcuna Fondazione, e a questa mia supplica mi moveva quella grande paterna carità delle V. E., e quell' esempio del vicino vescovo di Csanád, il quale essendo in Ungheria, che ne ha il collegio Germanico: in tempo mio aveva quatro alunni in Propaganda, anzi ancor questi pochi Armeni nostri ne avevan altri tanti.

E questi per la mia pastoral obligazione e per la grande necessità umilmente ritorno a representargli alla Paterna providenza delle V. E. alla quale raccomandando particolarmente questa travagliata chiesa, me ne confermo da Cibinio 20 Febr. 1761

Di Vostre Emze

umilmo devmo servidore
Pier Paolo Aron.

a merge la Roma pre spesele sale; acést'a rogare am facutu si pentru acea, cá in locul celor betrani se am la dispușetiune alti teneri profesori, cari se instrueze tenerimea din Seminariulu ce cu atât'a truda si spese lu-am facutu. Rogarea mea ar' avé de basa liberalitatea ce ati aretatu facia de Armenii din Transilvania si facia de episcopulu Cianadului din Ungari'a, la cererea carora ati binevoitu a primi in collegiulu dela Propaganda Fide câte trei patru teneri, desi Ungurii aveau si au si adi colegiu propriu si deschilinitu, precandu noi Români nu avem.

Cu tote aceste piulu nostru episcopu n'a desperatu de sortea fiitoria a santei uniri, dñu'a si noptea se rogá pentru intorcerea celor rateciti asia, cá precum scrie Samuilu Clain in acte si fragmente pag. 112 degetele lui pururea se cunoscu de metanii ce le faceá; afara de acea intr'acolo lucrá, cá si altii se laude pre D-dieu precum dice Psalmistulu 97 vers. 5 in ceteri si glasurile cantării, din care cauza veniturile de prisosu ale episcopiei le a folositu conformu spiretului besericeii spre binele comunu alu clerului si poporului ¹⁾.

Manipularea acést'a conscientioșá si conforma canonelor a veniturilor episcopesci din partea episcopului Petru P. Aronu aduse cu sine acea, cá evlaviosulu nostru episcopu in tempu de 12 ani duse in deplinire pi'a si indelungat'a dorintia a predecesorilor sei.

Edificiile imposable pentru clasele gimnasiali, pentru locuinti'a calugarilor, salele de studie si de locuinta pentru teologi, localitatea pentru tipografia si compacteria tote suntu in parte meritele piului nostru episcopu Petru P. Aronu; inse *exclusiv* lui trebuie se-i multiamasca archidieceasa de adi edificiu aredicatu langa port'a metropoliei, ce se folosește de cancelaria archidiecesana, de locuinta pentru personalulu aceleia si de chilii disponibili pentru preotimea din afara si pentru oșpeti, precandu destinațiunea aceluia erá si a fostu locuinti'a calugarilor dela *Bun'a Vestire* deosebiti de catra calugarii dela *sant'a Treime*; acestu seminaru se numia „*Seminariulu lui Aronu*“, in care Elu la inceputu, precum spune Samuilu Clain in acte si fragm. pag. 105—106, pre spesele sale tinea 12

¹⁾ „Si, de vomu stá a grai dupa duchulu Soboreloru „si a santiloru Parinti, Vladie'a din veniturile cele vladicesci „nu are dupa dreptate mai multu, fora catu mananca, si „inbraca cu cumpetu, ce prisosese e totu a seraciloru, si „mai vertosu a preotiloru celoru lipsiti, cari asuda in vinea „Domnului, si porta zaduchulu dilei. — Deci a vladiciloru „celoru dupa Clain singura acea este laudá, cá nu au cheltuitu „reu cele ce au culesu din mosi'a cea cu crunta truda de „Clain castigata. Si ace'a voiu insemná aici, cá cate familie „in Ardolu s'au impartasitu din cascigurile besericesci dela „ai sei, cari au fostu in ceva osebita deregatoria besericesca, „tote au ajunsu la seraci'a cea de pre urma“. Petru Maioru ist. besericesca pag. 209.

teneri, cari mai in urma pana la 24 se sporira. Episcopulu mai tinea si scole romanesci, (adeca profesorulu care propunea in scole si limb'a romanescá) si dintru alu seu platea si pre dascalulu romanescu si pre cantaretiulu besericeii.

In nrulu precedente amu amentitu si acea, cá episcopulu Aronu la 27 Dec. 1754 la trei luni dupa deschiderea scoleloru espune cifr'a eleviloru cari studiéza la Blasiu in numeru de 178, si cari scolari dupa cativa ani au ajunsu la numerulu de 300, ér' de presinte la 744 ¹⁾.

Episcopulu Aronu pre vremea sa pre acesti teneri i tinea cu pâne si la serbatori cu fiertura ²⁾.

Aceste ar' fi asiadara meritele episcopului Petru P. Aronu facute pentru beserica si natiune pana ce erá in vietia, ér' averea remasa dupa morte in testamentulu seu tota o a lasatu seraciloru (vedi Acte si fragm. pag. 56—59) si seminariulu clericalu, pre séma caruia la anulu 1762 a cumperatu si dominiulu dela Cntu. ³⁾.

Cetitorulu din aceste pucine sire pote vedé, catu bine face unu episcopu, si ce renume nemuritoriu 'si casciga acela deca tota vietia si prisosulu din veniturile sale le sacrificá pentru sant'a beserica si natiune; benecuentarea lui D-dieu este acolo. Edificiile acele pie si destinate spre marirea Lui Domnedieu si pentru binele comunu duréza mai multu tempu decatu acele, cari se aredica si se facu pentru scopu privatu.

Dr. Ioanu Ardeleanu,
preotu gr.-cat. din dieces'a Oradii-mari.

Despre serbatori.

(Continuare din Nr. 22).

Desvoltarea acést'a si-a aflatu espresiune cu deosebire in celebrarea aloru dóue mysteria mari ale mantuirei, in memori'a celoru dóue minuni, cari forméza capulu bunatátiloru. Si anume: in *Inviarea lui Isusu Christosu* (actulu mantuirei) si in *descinderea*

¹⁾ Vedi program'a gimm. superioru, preparandiei, normei si scolei de fetitie din Blasiu pre an. scol. 188^{8/9}.

²⁾ Tenerii de acestu beneficiu de pâne se impartasira pana la episcopulu Ales. Sterc'a Siuluti, carele la sistatu; er' dupa mortea lui „*sede vacante*“ nemuritoriulu Tim. Cipariu cá vicariu capitulariu esoperandu despartirea bunuriloru monasteresci de cele episcopesci, a reactivatu distribuirea beneficiulor de pane aproape intre 300 studenti seraci si bine clasificati.

³⁾ „Fiet nunc, Deo benedicente, etiam alia pia Fundatio „pro seminario pauperum ad titulum B. Virginis Annunciatæ „in Bonis fixis *Kulfalva* nuncupatis et triginta millibus „Rhenensibus florenis redemptis, ut videlicet juvenus hujus „ritus cum Ecclesia Romana communionem habentis pie „educetur, erudiatur, atque pro ejusdem s. Religionis „conservatione et propagatione idonei efficiantur operarii“. (Arch. metrop. din Blasiu).

spiritului santu (actulu santirei lumei) ambe intemplate in di de Domineca. —

Cea diutania a datu inceputu la serbarea anuala a „*santelor Pasci*“ éra cea de a dóu'a la „*Rosalie*“ séu la serbatórea de 50 dile, care altu-cumu ambe fura intypuite in legea vechia in serbatórea Pasciloru si a Corturiloru. —

Insemnatatea inviarei si a descinderei spiritului santu nu numai cà a datu o nóua distinctiune serbatorésca pentru diu'a Dominecei, ci acele momente ale mantuirei, acelei dile a impromutatu o comemorare deosebita anuala imbracandu-o cu caracteru serbatorescu cu totulu animatu de insemnatatea aceloru intemplári. —

Adeverurile cele mai esentiale ale crestinatátii suntu: „*crearea*“ — „*rescumpararea*“, — si „*santirea lumei*“. — Si éta acéste trei adeveruri ale unei si acelei'a-si taine esprese si serbatorite in: „*Domineca*“, — „*S. Pasci*“ si „*Rosalie*“. Séu dupa-ce crearea se atribue Tatalui, — rescumpararea Fiului si santirea spiritului santu: deci in cele trei serbatori de mai susu se descopere lucrarea intreita dara nedespartita a santei Treime. —

Si chiaru pentru-cà acéste principia fundamentale suntu nedespartite de religiunea si de beseric'a crestina „nascandu-se de odata cu ele“ de sene urméza cà nu a fostu tempu, in care acéle trei serbatori se nu fia fostu esistatu, séu ce'a-ce atat'a însémna, cà celebrarea aceloru 3 serbatori este de o etate cu essistenti'a, infintiarea si fundarea besericeii lui Christosu. —

Acést'a adeverésce *Origene*, carele scriendu in contr'a lui *Celsu*, asiá dice: „*Déca cine-va ar' avé cev'a in contra ace'a ce se intempla la noi (crestinii) in diu'a Dominecei, in Vinerea mare, la Pasci si la Rosalie, acelu'a trebue se respundemu, cà crestinulu celu deplinu totu-de-a-un'a tiene Domineca*“: adeca si- aduce a minte de binefacerile si adeverurile crestinatátii, tóta diu'a santiésce Dominec'a¹⁾.

Macaru-cà dintru inceputu numai numitele trei serbatori au avutu caracteru generalu de serbatóre, dara viéti'a ace'a de carea e portata legea lui Christosu nu a statu in nelucrare, ci viéti'a interna a acelei'a in tóte directiunile vietiei religiósce private si publice a produsu viéti'a aretata in afara. —

Viéti'a acést'a vivificatória a instituitu si serbatori legate de momentele mai insemnate ale economiei legi nóue, de intemplári mai de frunte din viéti'a lui Isusu Christosu cá auctorului acelei legi, si inca atari s'au instituitu mai inainte de ce acele prin legislatiunea besericésca ar' fi primitu sanctiunea esterna si legala. —

Séu cu alte cuvinte: spiritulu crestinescu a instituitu serbatori cu multu inainte de legislarea si intarirea acelor'a prin auctoritatea cea besericésca. Asiá cev'a de sine a trebuitu se urméze din ins'asi natur'a crestinismului. —

Dovada a datu despre acést'a mai alesu atunci candu religinnea crestina esindu cu marire si potere indoita din lupt'a persecutiuniloru, beseric'a a devenitu libera atatu intru marturisirea credintiei, catu si eserciarea cultului divinuu. —

Spiritulu acelu crestinescu a buna séma a imbracatu in ornatu serbatorescu momentulu acelu insemnatu alu rescumperarei, actulu acelu plinu de marire, prin care dupa marturisirea ceteloru ceresci, marirea lui Domnedieu s'a aretatu pre pamentu si ómeniloru pace s'a daruitu; — a impartasitu maiestate serbatorésca acelei marturisiri apostolice, cà „*candu a venitü plinirea vremei, a tramisu Domnedieu pre Fiulu seu celu nascutu din muiere*“ a santitu „*Serbatórea lui Isusu Christosu*“. —

Cu serbatórea acést'a la inceputu se pare a fi fostu impreunata inchinarea magiloru, fug'a in Egiptu, dara mai alesu Botezulu séu Aretarea lui Isusu Christosu in lume (Epiphania) in carea serbatóre in vechime cei chiemati la crestinatate, prin santulu botezu se suscepeau in senulu besericeii. —

Despre acést'a serbatóre, parte in cuprinsu si in intielesu generalu de „*Epiphania*“, parte sub numire speciala de „*Nascere*“ vorbesce *Santulu Chrysostomu*. Densulu numesce acést'a serbatóre „*metropoli'a tuturoru serbatoriloru, de-óre-ce „dela acést'a si- are originea si serbatórea Epiphaniei (Botezului) S. Pasci, Inaltierea, si Descinderea Spiritului santu. — Pentru-cà de nu s'ar' fi nascutu Christosu, neci s'ar' fi botezatu — (ce'a-ce e Epiphani'a) — nu s'ar' fi restignitu — (acést'a e serbatórea Pasciloru) nu s'ar' fi tramisu Spiritulu santu) (acést'a e serbatórea de Cincidieci de dile). — Dreptu ace'a dela acést'a (serbatórea Nascerei) cá dintr'unu isvoru s'au nascutu aceste serbatori cá totu atate riuri deosebite*“¹⁾. —

Atunci, candu memori'a nascerei, respective a aretarei Fiului lui Domnedieu, cá si *inceputulu mantuirei* s'a santitu cu serbatóre: consequintia firésca a fostu, cá *plinirea mantuirei* realizata prin esirea lui Christosu din lume, séu memori'a *Inaltiarei Lui* la ceriuri asemene sè se santésca prin serbatóre. Am disu cà acést'a a adusu cu sene natur'a crestinatatei, pentru-cà prin nascere Domnedieu pre pamentu s'a scoboritu facandu-se intru asemenarea omenésca. — Prin nascere Fiulu lui Domnedieu a luatü tipulu servului si s'a

¹⁾ De beato Philog. VI. 3. T. I. p. 753 Cfr. Hom. I. de Pentecoste T. II. p. 454. — S. Gregor. Nazianz. Hom. 38 si 39, — si Gregor. Nyss. in diem Luminum dice: „Natus est velut ante paucos dies qui ante omnem creaturam genitus est, baptizatur hodie a Joanne.

¹⁾ Contra Cels. I. III n. 22.

facutu că unulu din noi. Prin înalțierea sa la ceriuri inse, firea omenéscă o a dusu la ceriuri, preainalțiandu si asiediandu-o de a drépt'a tronului mariei. —

Legatur'a intima si consequint'a sanetósa a si facutu apoi ace'a că ambele acele intemplări si fapte istorice din viéti'a Mantuitorului cam de odata sè se celebréze in beserica cu serbatóre solemnă. — Acést'a s'ar' poté conchide intre altele si de acolo, că santii parinti vorbindu despre serbatorile celebrate in beserica, — atatu nascerea catu si înalțierea lui Christosu le amintescu. In acestu respectu merita a se adnotá marturisirea S. Augustinu, pentru-că prin ace'a indirecte se compróba anticitatea veneranda a acestei serbatóre. — *Cele ce avem* — scrie acelu S. Parinte — *nu din scripte, ci din traditiune si preste totu pumentulu se observa, acést'a adevéresce că acele s'au commendatu si s'au asediatu séu de cătra insii Apostoli, séu de Conciliile plenarie, precumu suntu: patimele Domnului, înviarea, — înalțierea la ceriuri si descinderea Spiritului sântu, care cu solemnitate aniversaria se celebréza*²⁾. —

Ce urméza din cele până aci pertractate? Ace'a că dejá in véculu alu V-lea, afara de Domineca s'au mai celebratu aceste 5 serbatori, anume: *Nascerea*, — *Aretarea* (Botezulu), — *Învierea* — *Înalțierea la ceriuri*, si *Descinderea spiritului sântu*, apoi póte si *Intempinarea* Domnului memori'a careia sar' vedé a se fii celebratu împreuna cu Aretarea Domnului. —

Din aceste serbatori commemorate, mai alesu „Nascerea“, — „Învierea“ si Descinderea Spiritului s. suntu acele, care cu deosebita insemnatate si solemnitate preceléza preste celelalte.

In ordulu celu majestuosu si systematicu alu anului besericescu si alu cultului divinu acelea serbatori de frunte forméza focalariulu din care preste celelalte serbatori se revérta radiele frumsetiei si ale insemnatatei; ele suntu centrulu in giurulu caruia printr'o legatura strensa si intru armonía minunata suntu coadunate si unite celelalte serbatori ale anului besericescu care apoi intr'un'a ori alta directiune in modu specificu daru statornicu reproducu si compróba cele 3 inchiaturi fundamentale ale credintiei crestinesci, adeca a crearei, rescumperarei si santirei lumei. —

Afara de serbatorile Domnului mai susu considerate, — trebue se mai facemu amintire si despre desvoltarea, respective asiediarea serbatoriloru *Preasantei Vergure Maria* si ale *Santiloru*. —

Joanu Borosiu.

Literatura.

Recensiune. Introducere speciala in cartile Vechiului Testamentu de Dr. Victoru Szmigelski. Cu aprobarea Preaveneratului Ordinariatu metropolitanu de Alb'a-Julia

²⁾ S. Aug. epist. 54 ad Januar. n. 1. Cfr. S. Procli Archiep Constantino. or. 3. n. 2.

siFagarasiu. Blasiu, 1889. Tipografia Seminarului archidicesanu 8° mare pag. 108 + 2. Acésta brosiura forméza partea a dou'a din opulu intitulatu „Introducere in Santa Scriptura a Vechiului si Noului Testamentu de Dr. Victoru Szmigelski, a carui parte prima a aparutu deja in a. 1887 éra partea a trei'a in anulu trecutu, si astufeliu avem la dispozitiune intregulu opu lucratu cu multu studiu si diligentia. Lips'a unui opu, care se tracteze mai cu de a menuntulu cestiunile isagogice éra forte simțita, si acést'a cu atatu mai vertosu cu catu inimicii religiunei crestine si ai beserecei catolice, — cari pre mii de cali sciu propagá necredintia si imoralitatea pana si in paturile celea mai de josu ale societatei — nu se mai multiamescu cu ace'a că ataca unulu ori altulu din adevéruile santei nostre religiuni, ci se incerca se-o estirpeze cu totulu. Spre care scopu, dupa ce au lapedatu auctoritatea magisterialului Petro apostolicu (principiulu formalu alu religiunei crestine) si auctoritatea traditiunei, au inceputu se ataca si auctoritea Santei Scripturi (care de impreuna cu traditiunea forméza principiulu materialu alu religiunei crestine). Mai intaiu au facutu deosebire intre auctoritatea cartiloru canonice si deuterocanonice, pre ceste din urma nu le mai considera de inspirate, ci de apocrife. Dar' si din cele canonice acum declararu o parte acumu alta de apocrifa, asiá catu abia se mai afla vre o carte a S. Scripturi, a carei autenticitate séu preste totu séu celu pucinu in parte se nu fi fostu trasa la indoéla. Se intielege de sine că pre planulu acestu plecatu au purcesu mai alesu protestantii, caror'a urmandule rationalisti si deistii au negatu chiar' si esistint'a inspiratiunei si cu acésta si auctoritatea divina a cartiloru Santei Scripturi.

Desbracata odata S. Scriptura de caracterulu divin, invetiétur'a de credintia si morala cuprinsa intr'ens'a nu amu mai pote-o privi că cuventulu lui Domnedieu, si astufeliu fundamentulu credintiei nostre ar' fi subminat.

Chiaru acést'a o dorescu si inimicii religiunei. Care carti suntu inspirate Beserica a declarat solemn in Concil Trid sess. IV. Decr. de can. Script. si conc. Vaticanu. sess. III. — (Const. dogm. c. 2.) (vedi Pártea I. p. 4. a opului din cestiune.) —

Detorint'a scientiei teologice éste a demonstrá adevéruulu celoru declarate de Beserica si ale propune in modu sistematecu.

Opulu domnului Szmigelski corespunde deplinu acestei recerintie scientifice.

Despre partea I si a III. a fostu vorba la tempulu seu.

Ce se tiene de partea a II-a cuprinsulu ei este urmatoriu: „Introducere, (p 1 v:) in care cele 46. carti ale V. T. le imparte in carti istorice, didactice si profetice. — Conformu acestei impartiri facute dupa cuprinsu se tractéza in

Capu I. despre cartile istorice ale V. T. (p. 2—42) si anume in § 3. se arata insusirile istoriografiei sacre si deosebirea ei de cea profana, atátu cu privire la scopu, câtu si cu privire la materia si forma; de ore-ce istoriografia sacra o caracteriséza ideia teocratiei, scopulu ei este, a espune modulu cum a pregatitu Domnedieu economi'a mantuirei nóstre, de unde obiectulu i-lu forméza revelatiunile divine manifestate mai alesu in minuni si profetii. Alte întemplări precum e desvoltareu firéscă a scientielor, artiloru etc. seau nu le atinge de locu, seau numai in trecatu. Afara de ace'a ele nu descriu istori'a particulara a unui poporu ci istori'a teocratiei.

Ce privesce form'a se caracteriséza prin obiectivitate si prin stilulu simplu si naturalu.

Dupa espunerea acestoru trasuri generali ale istoriografiei sacre, d. auctoru trece la introducerea speciala in singuraticile carti istorice ale V. T. cari sunt: 1. Pentateuchulu, 2. Cartea lui Isusu Navi 3. Cartea Judecatoriloru. 4. Cartea Ruth. 5. I. si II. carte a imperatorulu.

6. A trei'a si a patra carte a imperatorulu. 7., cartile Paralipomenonulu. 8., cartile lui Esdra si Nehemia 9., cartea lui Tobitu (Vulgata Tobia) 10., cartea Juditei. 11., cartea Estirei. 12. Antai'a carte a Macabeiloru. 13., A dou'a carte a Macabeiloru.

Capu II. Despre cartile didactice a V. T. (p. 43—60)
Cartile didactice seau morali a V. T. au scopulu de a conduce pre omeni la cunoscerea adeveruriloru revelate si la conformarea vietiei dupa acelea. — Fiendu-câ perfectiunea religioasa in S. Scriptura se numesce intieptiunea, cartile aceste vinu in ainte si sub numirea de carti sapientiali. Ele 'su poetice atâtu in privinti'a formei, câtu si a cuprinsului.

Poesi'a evreésca are unu caracteru religiosu. Ea in privinti'a formei interne se distinge prin unu cuprinsu mai profundu, insufletire mai inalta si propunere mai via. Frumseti'a ei esterna o produce ritmulu, care la Evrei consista in simetri'a sentintieloru, atâtu cu privire la forma, catu si continutu. Simetri'a acést'a a primitu numirea tehnica de „Paralelismu“.

Acést'a consta in acea, câ acela-si cugetu se exprima in doue seau mai multe sentintie seau parti de sentintia cari corespundu unulu altui'a in modu simetricu atâtu in privinti'a formei, câtu si cea a cuprinsului si facu la olalta unu versu. — Cugetulu e impartitu de comunu in doue membre cari astu-feliu forméza unu distichu. Se afla inse si tristichi si tetrastichi, monostichi inse numai mai raru mai alesu la inceputulu si finea cântecului ori a strofei p. es. ps. 45. 7. si 11.

Cartile didactice suntu 1., Cartea lui Jobu. 2., Psaltirea lui Davidu. 3., Pildele lui Solomonu (vulg. Liber Proverbiorum) 4., Ecclesiastulu. 5., Cântarea cântariloru. 6., Intieptiunea lui Solomonu (Vulg. Liber Sapientiae) 7., Intieptiunea lui Isusu fiulu lui Sirachu. (Vulg. Ecclesiasticus).

Capu III. Despre cartile profetice a V.T. (p. 61—108).

Ele descriu activitatea, ce au desvoltat'o câti-va profeti la Judei. Cuvântulu profetu (dela *προφήτα*, care preste totu insemnéza pre unu vestitoriu seau predicatoriu, in istori'a revelatiunei divine denota pre unu vestitoriu alu vointiei lui Domnedieu. Misiunea profetului seau erá restrinsa numai la unu casu anumitu seau erá perpetua. Chiamarea la oficiulu profeticu se intemplá in diverse moduri. — Profetii spre a-si poté impleni oficiulu, pre lenga inspirarea din partea spiritului sântu de multe ori erau indiestrati si cu darulu minuniloru.

Obiectula principalu alo oficiului profeticu erá predicarea lucruriloru referitória la Mesia si indemnarea poporului la observarea legei Domnedieesci.

„Prevederea celoru venitória, de care aveau parte profetii, erá imperfecta, câci in trens'a se considerá numai legatur'a logica, in carea evenimentele venitorie se afláu cu opulu rescumperarei, nu se considerá inse totu o data si ordinea istorica.

Predicarea profetiloru se intemplá in trei moduri si anume: prin actiuni simbolice, cu graiulu viu si in scrisu. — Câtura finea seclului alu IX a. Ch. incepura profetii a depune cuvântarile sale in documinte scrise. „In opurile aceste ei consemnau cuvântarile, cari le-au tienutu cu graiulu viu, mai departe episóde din viéti'a lor, cari

aveau vre-o insemnatate profetica, dar' mai alesu descoperirile, cari li le-au impartasitu Domnedieu despre lucruri venitória“.

Dupa espunerea acestoru notiuni generali despre „Profetismu“ tractéza Cl. D. auctoru despre scrierile singuraticiloru profeti. Scrierile profetiloru, cari dupa mari-me scrierei cuprinse in canonu, se impartu in profeti mai mari si mai mici suntu: 1. Cartea lui Isai'a. 2. Cartea lui Jeremi'a la care se mai adaugu: a) plângerile lui Jeremi'a si b) cartea lui Baruchu dinpreuna cu epistol'a lui Jeremi'a. 3. Cartea lui Ezechilu. 4. Cartea lui Daniilu. Aceste suntu scrierile profetiloru mai mari; ér' a profetiloru mai mici -su: 1., cartea lui Osea 2., cartea lui Joilu 3., cartea lui Amosu 4. Cartea lui Abdí'a 5., cartea lui Jon'a 6., cartea lui Michea 7., cartea lui Naum. 8. Cartea lui Avacum. 9. Cartea lui Sofoni'a 10., Cartea lui Ageu 11., cartea lui Zachari'a, — 12, cartea lui Malachi'a.

Ce privesce metodulu urmatu de Clarissimulu auctoru, in tractarea despre singuratecele carti ale V. T. acela e urmatorulu: de regula se espune mai întâiu cuprinsulu cartei precum si scopulu pentru care e scrisa, apoi se demustra autenti'a, fide-demnitatea si auctoritatea canonica a acelei'a.

In multe locuri se dau si unele notitie biografice despre autorulu cartei in câtu acela e cunoscutu.

Se determina, in câtu e cu potintia tempulu si locul scrierei respective redactarei cutarei carti in form'a de adi. Assertiunile sale si-le probéza cu argumente solide atâtu interne câtu si esterne.

In cestiuone cu privire la cari nu domnesce certitudine se aducu in ainte diferitele sentintie precum si motivele pre cari se baséza, aretându-se totu o data, care din acele suntu mai aproape de adeveru.

Obiectiunile facute din partea inamiciloru contra autentiiei, axiopistiei ori auctoritatii canonice a vre unei carti, le resólve cu multa agerime de spiritu, aretându falsitatea ma chiar' absurditatea acelor'a p. es. falsitatea teoriiloru ridicale cu respectu la autenti'a Pentateuchului, ipotes'a de documinte, de fragmente si de intregiri (p 9 sq).

Preste totu apare in pertractarea materiei o ordine logica si psihologica, prin ce lectorulu usioru 'si póte formá o idea chiara despre cele cuprinse in acestu opu.

Cu deosebire tradéza mare sagacitate d. auctoru in caracterisarea persóneloru despre cari e vorb'a in unele carti de ale V. T. (vedí de es. p. 20).

Ce atinge limb'a, acea e placuta si usióra de intielesu E dreptu, câ stilulu e cam concisu, dar' acést'a face nu mai, se crésca valoarea cartei, câ la manualu de scóla. Inse nu numai câ manualu de scóla e de recomandatu opulu D. Dr. Szmigelski, ci elu prestéza mari servicia si pentru *studiulu privatu*.

Câci nu numai se contine in acestu opu intréga S. Scriptura, câ si „in nucleu“ ci prin tractarea acurata a diferiteloru cestiuini isagogice se lesnesce lectiunea si intielegerea aceleia.

Ce privesce partea tehnica a acestui opu, tipariulu e destulu de frumosu, ar' fi mai frumosu, — inse, cându nu ar' avé atatea erori.

Harti'a inca ar' fi fostu de doritu câ se fia de o calitate mai superióra, cu tóte aceste nu potemu de câtu se recomandamu cu tóta caldur'a *acestu opu alu Domnului Dr. Szmigelski*.

Blasiu la 24 Juniu 1889.

Dr. Isidoru Marcu.

Partea scolastica.

Din esperintia.

In numerulu 22 alu acestei foie am promis, că voi reveni asupr'a altoru defecte observate in mersulu invetiamentului. Si eca im inplinescu promisiunea.

Am amentitu atunci, că in raportulu ultimu alu ministrului de instructiune publica despre starea invetiamentului poporalu s'a accentuat, că in scólele poporale greco catolice si greco orientali afara de scriere, cetire si computu abia se mai propune ceva. Si eu cu parere de reu trobue se constatezu, că cele dise in raportu sunt purulu adevuru. Poporulu nostru preste totu se ocupa cu economi'a prin urmare are lipsa de cunoscintie reale. Si in scólele nostre poporale chiar' obiectele reale sunt celea mai neglese. Inrast'a am aflatu eu defectulu celu mai mare.

Că scusa amu poté aduce in ainte impregiurarea, că la scólele nostre rurale afara de pucine esceptiuni functionéza numai câte unu invetiatoriu. Si apoi unu invetiatoriu, care trebue se instrueze 60—80 de copii in 6 despartimente (asia pretinde legea de instructiune) nici cându nu pote se satisfaca planulu de invetiamentu, care are in vedere scól'a poporala cu 6 invetiatori si 6 despartimente separate. Sciu si eu, că in scól'a poporala nedespartita este absolute imposibilu a propune tote obiectele de invetiamentu in estensiunea acea, precum pretinde planulu de invetiamentu. Sciu si intielegu si eu, că pana cându legea de instructiune nu va fi executata, pana cându scolarii inca si cei mai diligenti voru absentá si inca pre rendu sute de óre, invetiatoriulu celu mai zelosu inca nu va pote face ceva multu.

Dar' trebue se ne impacamu cu impregiurarile, cari nu depindu dela noi si se facemu totu ce se pote. Se vedemu dar' cum ne amu poté ajutá.

Precum se vede din celea dise caus'a principala pentru care nu se pote face progresulu doritu in scol'a poporala nedespartita e scurtimea tēmpului. Ne ar' trebui deci tēmpu mai maltu pentru fia-care despartimentu. Unii cugeta că ne amu pote usioru ajuta luandu mai multe óre pre septemâna. Inse a pretinde dela invetiatoriulu scólei poporale nedespartite, care si altu-cum indeplinesce unu lueru forte greu, că se-si mai inmultiésca orele ar' fi neumanu.

Altii suntu de parere, că dupa ce pentru scurtimea tēmpului nici unu obiectu nu se pote propune cu succesu se se reduca numerulu obiecteloru de invetiamentu si apoi uumai decâtu voru avé tēmpu mai multu pentru celea remase. Reducerea se intielege de sine se intempla pre contulu obiecteloru laterale. Dar' cari suntu obiectele principale si cari laterale?

In scol'a poporale de obiecte principale se ieau acelea, cari suntu elementele a tota cultur'a si conditiunea studiarei

si cultivarei mai departe. Acelea obiecte sunt: religiunea, scrierea, cetirea, si computulu. Acestea sunt obiectele cari se propunu in scolele nostre.

Inse deca esaminamu aceste obiecte din punctu de vedere a-lu cuprinsului afara de religiune tote suntu de natura formalá. Scrierea, cetirea, si calcularea nu suntu altu-ceva decâtu desteritáti, cari numai atunci au valore deca se deprindu pre obiecte de valoare. Deprinderea in scriere, cetire, si calculare, numai pentru sine in sa-si semena cu lucrulu ascutiatoriu, care totu ascutiesce uneltele de taiatu, dar' nici cându nu taia cu ele. Si ascutirea chiar' pentru acea se intempla, că prin uneltele ascutite se se indeplinesca câtu de multe lucruri de valóre.

Cuprinsulu adeveratu a-lu culturai este de a-se cautá chiar' in obiectele reale, adeva chiar' in acelea, pre cari le tienu de secundarie. Acestea in scola sunt secundarie pana atunci, pana cându n'au inaintatu copii in cetire, scriere si computu intratát'a că se-le pota invetiá mai sistematice. Indata ce inse a sositu tempulu acel'a, celea laterale numai de câtu devinu principale, fiendu-cá chiar' pentru acelea se invetia cetirea scrierea si computulu. De aci urméza, că reducerea numerulu obiecteloru pre contulu celoru laterale in scol'a poporale nu pote avé locu, nu căci atunci acést'a inceta de a fi acea, ce trebue se fia adeva scol'a poporului, care trebue se latiésca cunoscintiele si cultur'a.

Dupa ce dar' nu potemu inmultí orele de pre septemana, nici nu potemu reduce numerulu obiecteloru de invetiamentu prescise in planu cum si pre ce cale se ne ajutam?

Natur'a cetirei ne da firulu ce conduce la scopu. Cetirea cá desteritate se pote deprinde pre ori care carte chiar' si pre unu calindariu. Dar' se pote deprinde si pre lecturi ce cuprindu cunoscintie de valoare si adevururi. Pentru ce se nu se deprinda pre atari materialu si pentru ce se nu se iée acestu materialu din cerculu obiecteloru reali? Se ne combinamu deci cetirea cu propunerea obiecteloru reali, căci prin acést'a se inainteze scopulu amendoror'a, li-se da tempu mai multu.

Dar' deca combinarea acést'a de obiecte sar' face numai intrunu despartimentu pucinu ne-am ajutá. In casulu acel'a ce e dreptu pentru aceste obiecte sar' veni de doue ori atáta tēmpu, in care elevii se impartasiescu din instructiune imediata, dar' totusi inea e nesuficientu pentru ajungerea scopului. Cu totulu alta forma vá luá lucrulu, deca vomu combiná la olalta doua despartiaminte, căci in casulu acei'a elevii din acelea despartiaminte se voru ocupá cu invetiatoriulu in de 4 ori atáta tēmpu de câtu separat. Intre anumite impregiurári se potu combiná

chiar' si tote patru despartiamintele superioare adeca despartiamintele III. IV. V. si VI.

Deca s'a combinatu cetirea cu obiectele reale precum si cele 4 despartiaminte superioare atunci s'a resoluat in câtu-va cestiunea scolei populare nedespartita. Dar' acum se ivesce intrebarea, câ ore se pote intemplá acésta combinare dupla fora de a periclitá scopulu finalu alu instructiunei? In urmatoriele me voiu incercá a responde la acésta aretându posibilitatea combinarei. Se luamu celea doue combinári pre rëndu.

Dupa ce cetirea se pote deprinde si pre materialulu luatu din cerculu obiectelor reale este forte chiar' câ interesele cetirei prin acésta combinare nu suferu nimicu. Dar' obiectele reale suferu acesta combinare? Deca vomu tractá respectiv'a lectura câ simpla lectura propunerea obiectelor reale ori deveni forte defectuosa si superficiale. Inse nimicu nu lu impiedeca pre invetiatoriu, câ inainte de a se apucá de cetirea lecturii se intuiesca si se pertracteze liberu obiectulu din cestiune marginindu-se la esentialu. La legendariu vine rendulu numai dupa acea precum am vediutu in articulu primu. Prin cetire se amplifica cunoscintiele comunicate. prin pertractare libera; cetirea inca se deprinde mai usioru deca copiii cunosc de ja cuprinsulu lecturii. Asia dar' combinarea cetirei cu obiectele reale nu numai câ nu strica nici unei pârti, ci din contra prin acesta acelea se ajuta reciproc.

Dar' ore prin acésta combinare nu se pierde din vedere scopulu educativu alu cetirei? Deca lecturile din cestiune ar' fi de o atare natura precum suntu acelea in manualele din scientiele reale pentru scolele cu mai multi invetiatori, atunci trebuie se recunoscemu, câ prin combinare se pierde din vedere scopulu educativu a-lu cetirei.

Pentru acea pretindemu, câ legnedariulu scolei populare nedespartite, se cuprinda in sine esenti'a manualeloru pentru scolele cu mai multi invetiatori, inse nu in modu secu ci asia câ acele se constée din lecturi adeverate. In modulu acest'a si tempulu destinatu pentru propunerea obiectelor reale inca se potu folosi in interesulu educatiunei. In legendariulu scolei populare nedespartite afora de bucatile din cereulu obiectelor reale trebuie se se iée poesii populare etc. cari se aertractéza singuru in punctu de vedere religiosu — moralu si esteticu.

Asia dar' combinarea cetirei cu obiectele reale nu numai câ se potu admite ci chiar' este de lipsa. Multi voru concede-o acest'a, dar' cu restrictiune, câ adeca combinarea se se faca numai in singuraticice despartimente. Atunci inse nu s'ar' ajunge scopulu, Scopulu principalu este câ elevii fia-carui despartimentu se se impartasiésca pre câtu se pote in mai multe ore din instructiunea imediata, câ-ci numai acést'a se pote numi instructiune adevrata. Numai combinarea obiectelor pucinu ne va ajutá.

Am disu mai susu câ intre unele impregiurari pre lângá unele conditiuni, acést'a grupare, este indreptatita. Prim'a conditiune este, câ legendariulu se cuprinda in sine

cunoscintiele si adeveturile, mai esentiale din tote obiectele reale. A doua conditiune este, câ tote lecturile se se imparta in 4 pârti egali asia, câ elevulu scolei populare se tréca preste tote acestea patru parti seau grupe. A trei'a conditiune este, câ singuratecele bucati de lectura in cea ce privesce intielegerea acelor'a se stée pre unlu si acelasi gradu asia încátu se le pota intielege elevulu fia-carui despartimentu.

Multi voru obiectioná inse câ prin ast'a nu se observa principiulu câ instructiunea se fia gradata. Recunosc si eu câ intre atari impregiurari se pierde in câtu-va din vedere principiulu amintitu, dar' trebuie se luamu in consideratiune câ in casulu acela gresimu tare pucinu, încátu adeca continuu pertractamu materialu intro forma de greu seau intr'o forma de usioru. S'ar' paré in parte (pentru cei din despartimentele superioare) de prea usiore lecturile din cestiune, dar' trebuie se luamu in consideratiune, câ acelea si inaintea celoru din despartimentele superioare suntu noue si prin urmare atragatorie si interesante. Apoi trebuie se se mai iée in consideratiune si acea, câ diferinti'a intre elevii din cele doue despartimente inferioare si intre cei din cele doue superioare nu este asia mare. Au nu dicu d. e. rogatiunea Domnului copii de 6 ani câ si tinerii de 18 ani si ore nu meditéza asupra acestei rogatiuni filosofulu? Ce e esentialu in rogatiunea acea intielege si copilulu de 6 ani, intielege mai bine tinerulu de 18 ani si mai multu cetesce din ea filosofulu; inse pentru acea nimenea nu sustiene câ rogatiunea Domnului e numai pentru filosofi. Bucátile de lectura din legendariulu scolei populare nedespartite inca se fia asia câ esentialu se-lu intieléga elevii fia-carui despartimentu. Prin cetire si recetire copii voru petrunde lecturile totu mai adencu.

Vedemu dar' câ scól'a populara nedespartita numai atunci si-vá poté implini chiamarea deca vá combin'a respectivii grup'a cetirea cu obiectele reale precumu si elevii celoru patru despartimente superioare. Asemenea vá trebui se grupeze la religiune câte 3 despartimente, la cantu si gimnastica tote 6 despartimentele.

Probeze fratii invetiatori si puna in praesa cele de susu si atunci sum securu ca voru poté aretá unu progresu mai multiamitoriu. Atunci sum securu câ scól'a populare câ atare si-va implini chiamarea s'a.

P. Ungureanu.

Conditiuni avantajiosa instructiunei din scolele populare.

(Continuare din Nr. 18).

Ore esemple asia urite, procederi asia detestabile, nu se vedescu prea adeseori, mai in tote partile, pre unde ne indreptamu vederea, cându este vorb'a mai alesu de asia numitele „cauze scolare dela sate“? Fi-voru si persóne de acele, cari ar' potea negá câ acestea siruri nu suntu espresiunea adevurulu, si câ numai simtiulu de reutate si

malitia personala, me îndemna la recapitularea peripetiilor de asta natura? Chiar' sum convinsu, că multi din cei mici la sufletu, si culpabili de asemenea fapte monstruose, nu voru cetî asia bucurosu siruri de acest'a natura, ba me voru numî omu prea pucinu moderatu; fia inse cum va fi, eu remanu constantu si liniscitu, că acestea siruri, nu su alta, decatu espresiunea adeverului, pre care 'lu reamintescu cetitoriloru spre îndreptarea reului, pana nu strabate cutitulu la osu, că atunci e târdiu.

Crediu inse că omenii de bine, cari judeca imparțialu voru considerá, că nu vorbescu personaliter, ci descoperu unu reu generalu, care taia tare adîncu in ameliorarea sortei scólei poporale.

Protopopii cá inspectori si comisari ai esamenelor se desfasiure vederile densusiloru, cu mai mare rigóre asupra fi-caruî esamenu si inca chiar' in diuare publice, cá reulu se se curme.

Cum-că esamenile cá atari, au o inriurire benefacatoare asupra educatiunei si instructiunei tineretului din tote scólele este prea cunoscutu. — numai asia directiune se li se dee ce merita ele in adeveru si nu asia numai cum li se dá si astadi pre cele mai multe locuri — onore esepțiuniloru, cari considera esamenile cá midilocu cultivatoriu, nu numai a tenerimei scolare, dar' chiar' si a invetiatoriloru. Dar' vai pucine suntu atari fericite comune la noi la romani, unde esamenile se fie unu ce instructivu, si se ni se presente cá esamene adeverate — nu ci in cele mai multe casuri, nu merita si nece nu li s'ar' puté dá numele de „esamene publice“ pre cum se cuvinc se fia ele dupa tota dreptatea. Pentru ce? Pentru-că si aici cei chiepati nu desvolta interesulu recerutu, constragandu cu deosebire pre invetiatorii din cercurile mai apropiate, se iée parte cu acestu privilegiu in modu imprumutatu nu numai in comune cu scóle mai bune, dar' si in de acele, unde este mai neregularitate si apoi se urmerésca atâtu partile bune ale esamenului, câtu si partile cele rele ale s'ale si apoi la urma se se scie face o revista completa si sanetosa si despre bunu si despre reu aprobendu pre acela si cautându remediu grabnicu pentru vindecarea cestui'a.

In modulu acest'a s'ar' dá unu mare avantaju instructiunei din scólele rurale. Ce observamu inse din tote acestea? In cele mai multe casuri, esamenile se ar' puté numî chiar' private pentru-că in cele mai multe parti, in diu'a esamenului afora de protopopulu respective comisariulu esamenului, invetiatoriulu, preotulu si vreo câti-va omeni din poporu neme nu ia parte — neme, asia dicundu nu este in stare cá se urmarésca progresulu ori regresulu si caus'a reului ori urmarile benefacatoare; nu că unii si-au vederile loru, ér' poporulu nu are cunoscintia metodice pedagogice, ba chiar' pre cele mai multe parti, nice cea mai elementara cunoscintia de carte pentru a puté judecă si apretia scól'a si invetiatoriulu dupa demnitatea loru.

Reulu urméza apoi de sine, prinde radecini totu mai mari si vedemu cu ochii cu ce mare greutate si câtu de incetu

inainteza caus'a nostra scolara dela sate, s'ar' poté chiar' spune cu dreptu cuventu, că stamu reu in multe privintie pre terenulu invetiamentului ruralu. Detorinti'a celoru chiepati este a cercá tote midilocene corespundietore, numai si numai se ajungemu la chiaritate, pentru-că cine face chiar' numai câtu i- se impune prin organele superioare, acela face prea pucinu; pana acum d. e. in scólele nostre poporale n'a fostu impusu: „Diuariulu despre materi'a propusa“ eu inse cu tote acestea lu am portatu, si asia la mine s'a prefacutu in „pâne de tota diu'a“ in câtu nu me-asiu poté lipsí de usuarea s'a cu tote că mi sa obiectionatu de unii colegi, că deca nu me constrange nime de ce 'mi spargu capulu cu elu, că dora avemu noi destulu necasu cu altele, si asia suitemu ne-recompensati. Dupa spus'a acestor'a, nu m'am orientatu, ci mi-am urmatu drumulu necontentitu de diece ani facundu nu numai acést'a, dar' totu ce am aflatu consultu. Eta că acum de odata ne tredinu cá in: „Noulu planu de invetiamentu pentru scólele de confesiunea gr. cat. intre alte schimbări, ni se impune si portarea „Diuariului“ despre materi'a propusa — va se dica o noua greutate pentru omenii aceia, cari au asceptatu se face din porunca.

Asia sta socotél'a si cu intrebarea respective cu resolvarea punctului de care me ocupu la acestu locu. Domnii protopopi ar' avé santa detorintia, cá unii ce au mai desu contactu cu scól'a poporala, a scrutá cu ameruntulu totu ce cade in cadrulu densusiloru de activitate a'si cunosce cum se cade omenii — invetiatorii conscii si diliginti, si a face raportu cu incheierea anului scolaru câtu se pote mai detaiatu nu numai autor. super. dar' chiar' si in diuare, că de multe — forte de multeori rapor. catra autor. se iau spre sciintia si se asedia asia dicundu „ad acta“ ér' reulu si binele nu se vedescu pentru asi lua tributulu recunoscintiei publice, precându apucandu si unulu si altulu la cunoscere publica in cercuri mai mari, reulu s'ar' conteni si îndreptá, — ér' bivele ar' fi remuneratu celu pucinu prin o recunoscere publica, deca nu se pote altu-cum. In „Gazet'a Transilvaniei“ numerii din véra acést'a, din unele parti s'a cernutu unele esamene spunenduse partile loru rele si bune — si chiar' potrivit este acest'a — si ore ce ar' fi mai interesantu de câtu asemenea afaceri chiar' si pentru diuarele nostre politice si scolastece?

Acestea ar' fi detori ale face comisarii esamenelor, celu pucinu in unu modu si mai generalu, cum face d. e. „Comitetulu administratoriu granitierescu din regimentulu I romanu“ in fruntea carui cu neadurmita activitate se affa Ilustr. S'a Davidu Baronu Ursu, care si acum, cá unu veneratu si bravu beliduce conduce cele 21 de scóle din raionulu densusulu — care desi imbetraniu si incarcatu de ani, nu-si pregeta a luá parte in persona la multe esamene dela scolele administrate de densusulu si comitetulu seu, apoi pre lînga alte multe, bune si frumoase ce se observéza la numitele scóle, se eda in fia-care anu unu cerculariu tiparitu in mai multe esemplare si in care se reoglindeza

simburulu dela totu ce privesce scol'a si pre invetiatoriu despre durat'a unui a scolasticu.

Deca la aceste scóle, cari intre scolele romanesci dupa expresiunea Ilustrului barbatu Georgiu Baritiu cându cu ocaziunea unui esamenu de véra, la care a luat si densulu deosebita parte si la care am fostu si eu si unde s'a dechiaratu: „deca tote scolele poporale romanesci ar' stá pre acea trepta cu scól'a din O. apoi romanii s'ar' poté numí cu totul superiori chiar' si facia de statu“. Deca in adeveru aceste pucine scole conduse de câti-va barbati devotati, au ajunsu la imbunatatiri cá cele aretate si recunoscute de omenii nepartinitori, pentru ce ore sortea scoleloru poporale dela sate se remana mai pre diosu? Au devis'a acestor'a si insemnetatea lor nu ar' fi identica cu a scóleloru granitieresci si barbati conducatori dela scólele rurale, cari nu 'su de caracteru granitierescu, nu suntu in dreptu ba deca e vorba chiar' detori asi exercitá dreptulu si asi impliní santa chiamare in ori ce modu concesu de lege.

Séu numai acea se fia devis'a cá: „se lasamu de adi pre mane si sortea nostra numai neobosindune, in tota form'a se va schimbá“?, Deca vomu fi condusi numai de asemene straine prejudetie, deca domnii protopopi, cari cá comisari ai esamenelor din scólele rurale, nu voru combata reulu observatu, cu ocaziunea esamenelor, dar' nu publice in esamene cum se observa chiar' pre multe locuri, ci mai consultu, dupa espirarea anului scolaru din fia-care tractu protopopescu, pre unde nu s'a usuatu pana acum, si acést'a e mai preste totu loculu in contielegere cu cei mai harnici invetiatori din raionulu seu cari se intielege au luat parte la tote esamenele alaturea cu siefulu — cu protopopulu sau altu delegatu, care lu- substitue in absentia se compune cá de introducere unu asia numitu „Cerculariu despre resultatulu esamenelor dela tote scólele gr. cat. din tractulu cutare, in anulu scolastecu cutare“. In acestu cerculariu se noteza d. e. incependu dela centru — dela oficiu prot.: 1. Numele scolei d. e. „Scól'a din Manarade“ cu unu invetiatoriu“. 2. Numele lui d. e. D. P. T. si apoi deaci in colo, se faca observatiunile, se critice partile cele rele si se recomende directiunea ce are se se urmarésca pre viitoriu atátu facia de portarea in esamenu cátu si despre progresulu ce sa observatu preste totu. Cerculariulu apoi conformu chiamarei sale se fia espedatu din comuna in comuna, cá selu cetésca atátu preotulu cátu si invetiatoriulu ba selu si decopieze si pastreze in archivulu scolei cá pentru a se tipari e greu, constându acést'a multu.

De altu-cum scólele granitieresci, dupa compunere, originalulu lu- preda la tipariu si dupa tipariu se subscie de catra pres. si secretariu, i-se dá numeru si exoffo se tramite la fia-care scóla cáte unu esemplariu separatu, care si remane permanentu in archiva, cá unu calauzu pentru coregere si emendarea reului.

Consultu si de recomendatu ar' fi si acea, dupa parerea mea, cându domnii comisari ai esamenelor din scólele

poporale, din cându in cându totu pre temeulu acestoru „cerculare“ ar' face cáte o revista generala asupra esamenelor si in diuarele de publicitate pre cum am mai disu si la altu locu combatându in unu modu nepersonalu si binevoitoriu relele cele mai grave, apartienatore scoleloru si invetiatoriloru; atunci, si numai atunci si ar' impliní detorinti'a in unu modu conscientiosu, — atunci s'ar' poté sustiené cu firmitate, cá esamenele cu dreptu cuventu suntu de unu interesu comunu, folositoriu si instructivu si cei sêrguintiosi s'ar' cunosce si destinge de omenii fora planu si lenesi.

Prin aceste procederi, ar' fi scutite si autoritatile nostre scolare si chiar' si invetiatorii de multele necorectitati care de care mai ridiculose si mai compromitetore, si nu ar' cautá cu lamp'a lui Diogenes, la lumin'a dilei dupa cunoscerea adeverului, cum se observa prea adese ori.

Tienenduse secrete acestea, si ne procedendu corectu, e chiar' naturalu cá audimu asia multe lamentari de tote partile, cându in contra unui cându a altui din cei chiamati a redicá vedi'a scólei poporale. Se se cerceteze asia dar', cá cele ce se recomanda de catra omenii de scóla cum se implinescu, si cá nu suntu folosite chiar' contrariu. Eta inca o conditiune, care este de o forte mare valóre, pentru ajungerea scopului, la care tinde scól'a primara.

(Va urmá).

T. Simu.

Cunoscintie din istori'a educatiunei si instructiunei.

(Urmare).

§. 20. Románii in genere.

Alu doilea poporu clasicu au fostu Románii. Din unu inceputu modestu statulu románú a crescutu pâna a ajunsu sè se estinda mai asupra intregéi lumi cunoscute pre atunci. Religiositatea, moralitatea si iubirea de patria au fostu midlólcele puternice, prin cari s'au redicatu din unu poporu micutiú la domnitorii lumei. Dupa-ce au venitu in atingere cu grecii, s'a straplântatu cultur'a greca pre teritoriulu románú, unde a aflatu unu pamentu priinciosu. Cu cultur'a inse s'a straplantatu si luxulu si vitiurile grecesci, cari impreuna cu averile cumulate in Rom'a, mai tardiu au contribuitu la decaderea statului.

Punctulu epocalu in acést'a privintia, lu- forméza resbelele punice, cari s'au finitu cu derimarea Cartagenei si sdrobirea statului Cartagineanu. Si dupa caderea Cartagenei au facutu Romanii cuceriri fórte insemnate. Dupa estinderea domniei romane preste marginile naturali ale Italiei istori'a romana pierde interesulu moralu si poeticu a seculiloru de mai inainte, care erá conturbatu si mai inainte prin vitiurile strecurate intre romani si stingerea virtutiloru patriotice.

Nu se poté negá cum-cá romanii in pasirea si inaintarea progresiva a lor la potere preste alte popóra au calcatu in picioare si au distrusu multu. Cu tóte acestea ei remánu unu poporu clasicu fórte insemnatu. Domn'ia

romana a întemeiatu și întăritu cetăți, cari în originalitatea loru exista încă și astăzi. Limbele Europei apusene născute din limb'a latină au venit în posesiunea literaturii romane și iau datu o nouă viață. Domnia română a conservatu Grecii și scrierile ei. De nu se așază orientulu prin unu imperiu puternicu cum a fostu celu romanu, atunci poporale barbare pôte mai timpuriu, în totu casulu înse în timpul migrațiunii gintiloru ar' fi supusu aceste tinuturi despoporate și debilitate și atunci s'ar' fi nimicitu împreună cu Grecii degenerați și acei tesauri, pre cari densii iau conservatu pentru seculii, ce aveau se învie în venitoriu.

Istoria tuturor poporiloru lumii vechi se gata în istoria romanilor și a tuturor celoru noue s'a facutu din ea. Europ'a apusana a primitu limb'a romanilor și locuitorii ei s'au privitu, de romani. Legile și institutiunile romanilor au ajunsu la o însemnatate atâtu de mare, câtu și în momentul de față și păstréza neîntreruptu influența loru asupr'a a milióne de ómeni. O atare dezvoltare e fără parochia în istoria omenimii. Înaintea acestei stele lângediescu și disparu toate celelalte.

Preimtiindu acestea despre însemnatatea poporului romanu se espunemu în scurtu principiile educatiunii, la romani.

Educațiunea română se deosebesce de ceea a grecilor. Acest'a vine dela diversitatea vieții politice și sociali, și acest'a din urma, dela diferența de pozițiune, care au avut'o ambele popóra. Grecii îndată la începutulu dezvoltării loru și-au așăratu o patrie aproape izolată, pre carea neci au avut lipsa se o apere în contr'a inimiciloru vecini, neci au potutu se o adauga prin cuceriri și așa au potutu se se ocupe liniștitu cu științele și artele. Romanii înse dela începutulu existenței loru au fostu încunșuratu de popóra, cari deja aveau anumite țeri și anumite constitutiuni. Acestea priviau pre romani că pre nescari vecini periculoși, pre candu romanii priviau în popórele vecine totu atâtéa pedece a dezvoltării loru politice.

De aici a urmatu că uniculu statu de lângă Tibru îndată la începutu a trebuitu se pórte resbele cu popórele vecine, și așa încă de atunci deveni în statu militar. Rezultatele favorabile obținute pre câmpulu de luptă i-au îndemnatu la noue resbele și pofta de cucerire a crescutu mai tare. După-ce și-au estinsu domnia până la marginile naturali ale Italiei s'a nascutu poft'a de a trece aquil'a romană și preste mare, éra după caderea Cartaginei poft'a de cucerire nu cunoscú margini. Lângă acest'a se adause pretensiunile diferitelor clase de poporu, cari produsera lupte politice interne și apoi grăgia pentru acuirea celoru de lipse spre susținerea vieții. De aici a urmatu că resbelulu, ocupațiunile civili, politic'a și dreptulu au fostu cardinea vieții romane. Astu-feliu Romanii au pusu pondulu principalu pre practic'a vieții, ei n'au îmbrăciatu idealismulu grecescu, ci toate lucrările lor au fostu îndreptate pentru a scóte din ele folosu, și numai cu acelea

lucrări s'au ocupatu, pre cari le-au recunoscutu de folositoare. Dezvoltarea trupului și a sufletului la densii n'au fostu scopu, ci mijlocu pentru ajungerea scopului. Nici chiaru științele nu s'au cultivatu de câtu din punctu de vedere practic. Științele de dreptu și istoria patriei s'au cultivatu, pentru-că serveáu spre regularea vieții civice și politice, științele economice pentru-că conduceau la ajungerea unei productiuni mai bune, retoric'a fiindu-că éra indispensabilă pentru cariera publică. Totu așa se cultivau și artele, nu pentru frumsetia ci pentru folosu.

Moral'a romanilor vechi s'a distinsu prin curătenia și severitate. Junimea romană se dedă de timpuriu la ascultarea și observarea legiloru, la abstenența și dominarea preste sene însuși, la activitate și perseverența, fidelitate și dreptate. Înse nece romanii că și alte popóra vechi nu s'au înălțatu până la recunoscerea fără rezerva a drepturilor și detorințelor generali ale umanității și astu-feliu virtutea lor a fostu restrinsă la portarea față de concetățeni, éra patriotismulu lor a conșesut vătămarea umanității. Sistem'a de caste (patricii și plebeii), carea a existatu la începutu s'a stersu în urm'a luptelor continue ale plebeiloru contr'a patriciloru și punerea plebeiloru în asemenea drepturi (cu patricii).

Slavagiulu înse s'a susținutu în întregu decursulu istoriei lor, ma încă l'au înmulțitu și acest'a este cea mai neagră pēta în istoria lor.

Scopulu culturii nu lu-priviau densii în idealulu de omu, ci în idealulu de cetățianu. O poftă nesaturată de cuceriri, calculu neîntreruptu de câșcigu, severitate și violența se tragu că unu firu roșu prin tota istoria romană. Acestea unilateralități au avut influența și asupr'a educatiunii și preste totu asupra caracterului poporului romanu.

§. 21. Continuare.

Schitiandu principiile, de cari a fostu condusu statulu romanu și după cari s'a îndreptatu și educatiunea română se espunemu acumu modulu educatiunii și înstructiunii.

Celu mai însemnatu institutu de creștere la romani a fostu familia. Tatalu de familie éra domnu nerestrinsu preste familia sa. Elu avea dreptu preste viața și mórtea fiiloru sei. Pentru aceea cându se nascea unu pruncu, după-ce se cercă în privința sanetății și a puterii de viață se puneă josu înainte tatalui seu, că se lu- redice și prin ace'a se lu- recunósca, seau neradicându-lu se si-arete voint'a de a fi prunculu espusu¹⁾. Déca éra redicatu, atunci, se ținea dreptu așa, câtu se ajunga cu petițiile pamentulu. Ace'a éra simbolulu susținerii, prin ace'a se obligă parintele a dá creștere. Candu se puneă prunculu în ainea tatalui seu, rudeniile invocau ajutorulu dieității Levana (levare a redică) că se influențéze asupr'a tatalui în favórea fiului. Pruncii a 9-a di, pruncele a 8-a di

¹⁾ Dittes l. c. pg. 79.

dupa nascere se curatiu prin unu sacrificiu (dies lustricus), atunci le dá nume si capetau dela rudenie si chiaru si dela sclavi cá donu jucarei (crepundia). Dupa ace'a se facea in templulu Lucinei inscrierea in cartea civila, cu care ocaziune se solvia pentru unu pruncu unu cuadrantu, 2²⁾ pentru o fetitia unu seztantu.

In timpurile cele bune ale romániloru laptau insasi mamele pre pruncii sei. Dupa-ce a intratu inse luxulu intre románi se nutriau prin nutritóre (daice). Acésta datina s'a latitu atátu de tare, cátu mai tardiu numai mamele serace mai laptau insele pruncii. Pentru cá se taca pruncii se intrebuintiau toraitóre, se cántau viersuri (naeniae) seau i- amenintiau cá „vine lupulu“. La siepte luni dupa nascere serbá famili'a serbatóri'a esirei dintiloru, éra 1½ seau 2 ani, serbatóri'a intiercatului. Ómenii, cari aveau prunci multi erau preferiti si aveau chiaru si privilegii cetatienesci, cumu se vede din impartirea pamentului luat dela Vejenti.

Acest'a avea se supravegheze si se insotiasca pre pruncu in tota loculu si in casu de lipsa se lu- admoniéze. In timpurile mai tardie aveau pruncii celoru avuti o suita intréga, intre cari si unu sclavu, care i- ducea cártile (capsarius).

1. Espunerea la románi érá rara si pre-cáandu la spartani érá impusa prin lege fatia de pruncii slabi, pre atunci (la Romani) in timpurile mai tardie s'a opritu prin lege. Totusi se intemplá si dupa aceia. Mai alesu faceau acést'a ómenii seraci probabilu in sperantia cum-cá voru fi aflati de ómenii avuti, seau fára prunci, cari se voru interesá de cei espusi.

Sórtea acestoru pedagogi a fostu adese ori fórte trista, pentru-cá erau espusi la arbitriulu atátu a prunciloru, cátu si a parintiloru acelor'a. De ace'a díce proverbiulu: Quem dii odere, paedagogum feceré.

Dupa-ce érá prunculu marisoru i se dá unu conducatoriu (custos, paedagogus), care érá unu sclavu betranu, probatu, despre care se presupunea, cá nu va stricá pruncului prin vorbe.

Pána la 15 ani educatiunea érá incredintiata mai cu; séma mamelor. Dênselu aveau grija si se nesuiau cá sè se desvólte pruncii in privintia fisica, se li se cultive ánim'a si sè se dedée la moralitate si religiositate. La anulu alu 16 primea intre mari ceremonii, inaintea pretorelui o toga alba (toga virilis). Dupa ace'a se ducea in beseric'a dieitiei Juventus, se inscriu in cártile juniloru (in libros juniorum). Dupa ace'a se ducea de jertfa pre Capitoliu insocitu de coctani. De aici incolo umblau tansi. Si mai departe se punea mare pondu pre deprinderea juniloru la cumpetu si abtinerere, la respectarea betranetieloru. Pána la 30 de ani juniloru le érá opritu a bea vinu. Cu anulu alu 17 incéta insocirea pedagogului si se incepea obligamentulu de a militá si a se deprinde in gimnastica. Acést'a nu avea de scopu desvoltarea armonica a trupului

si a spiritului si frumseti'a trupésca, ci scopulu principalu érá desvoltarea pentru servitulu militaru si scene selbatice, cumu au fostu luptele gladiatoriloru. Totu din punctu de vedere militaru se punea mare pondu si pre inotatu. Chiaru si muerile se deprindeau in inotatu. Esemplu e vergur'a Cloelia. Dintre sciintiele matematice se invetiá cu mai mare diligintia singuru aritmetic'a, pentru folosulu ei practic. Cantulu se invetiá in legatura cu joculu, care mai tardiu a degeneratu fórte tare, la ce a contribuitu — probabilu — exemplulu Greciloru. Afara de aritmetica a fostu cetitulu si scrisulu, obiectele principali de invetiamentu. Románii, cari voiau sè se cultive mai bine invetiiau pre langa limb'a materna si cea greca, pentru-cá se póta ceti si precepe opurile clasice grecesci, cu deosebire cele poetice. Instructiunea nu se facea dupa unu sistemu anumitu nece érá legata de carte, ci se facea ocasionalminte si imediatu in persóna.

Instructorii erau in timpurile vechi insisi parintii. Mai tardiu s'au aflatu si invetiatori elementari, cari mai toti erau de origine greci, si instruau pentru onorariu lunar. Dela Iuliu pána in Octobre nu se tinea instructiunea si nice nu se solvea onorarie.

Institutele lor se numeau scholae, σχολαι = recreare, pentru-cá instructiunea se considerá cá o recreare fatia de incomodárele vietiei publice, si deprinderile corporali, se numeau si ludi, adeca jocuri ale spiritului intru catu activitatea pruncului se indreapt'a numai spre sine insusi. De aicea vine numirea de „ludimagister“ (invetiatoriu).

Scoli publice au esistatu la Romani inca pre la a. 400 inainte de Christosu atátu pentru baeti, cátu si pentru fetitie, pentru-cá la Romani dupa cumu s'a dísu mai susu, muerile nu erau tractate cá in orientu si in Aten'a, ci se bucurau de libertate si stima mai mare, si nu erau negiese si legate de casa. Scól'a se tinea in piatiu, in siatre seau si pre strade publice (in triviis, trivium = strada) de unde cunoscintiele elementari se numeau triviali, si de aci numirea de scóle triviali pána astádi. Dupa-ce au mai progresatu sciintiele, si cerculu de instructiune s'a mai largitu; érá dupa-ce s'a impamentanitu cultur'a grecésca in Rom'a au fostu destui invetiatori pentru tóte ramurile de sciintia, cari se cultivau atunci, precumu: gramatic'a greca si latina, retoric'a si poesi'a, music'a si filosofía. Afara de ace'a in cursu de unu anu junii aveau se facea si deprinderile militari. Scólele in intielesulu adeveratu alu cuventului — in Rom'a n'au fostu institute de statu, ci intreprinderi private, parte de ale privatiloru parte de ale societátiloru seau ale comunitátiloru, statulu numai intru atát'a a luat parte imediata la cultivarea junimei, intrucatu dela imperatulu Vespasianu, incóce (69—79) invetiatoriloru mai destinsi sa datu plata pentru propunerile lor publice, nu inse fára scopu politic¹⁾. Prin acést'a s'a pusu fundamentu la unu feliu de scóle inalte, din cari s'a

2) Quadrantulu érá ¼, éra seztanulu ⅙, din unu as.

1) Dites. I. c. pg. 79.

desvoltatu cea din Alexandria. Instrucțiunea inse nu s'a potutu generalisá in poporu, pentru-cá din lips'a de tipografia nu s'au potutu multiplicá opurile clasice, comó'a productelor literari. Asiá pruncii ómenilor seraci invetiau seau putinu, seau nimicu.

Ómenii avuti si de pusetiune inalta tineau la curte pentru pruncii loru educatori. Acesti'a inse nu erau ómeni de tagma, ómeni cu chemare, ci ómeni, cari seau cautau in ace'a esistinta seau unu modu mai usioru de viétia. De aici a urmatu cá dēnsii fatia de ómeni, jocau o rola de servitori, éra prunciloru mai multu stricau, decátu cultivau.

Maximu Popu,
profesoru.

(Va urmá).

Plānte veninóse.

1. Brēndusiele.

(*Colchicum autumnale*).

— Fig. a. —

Plāntele contienu una multime de materii nutritórie pentru animale; suntu inse unele dintre ele si de acelea, a-le caroru materii au unu efectu stricatosu asupra organismului omenescu si animalicu; atari plānte in genere se numescu veninóse. In acestu conceptu inse e ceva relativu, pentru-cá efectulu unoror materii vegetali nu este acela-si la diferite animale; si esperinti'a a doveditu, cá unele plānte veninóse n'au efectu stricatosu pentru unele specie, genuri, ma chiar' pentru clase intregi de animale, pre cându pentru altele suntu invenitorie.

Ómenii si-au datu tóta sitinti'a, cá se afle nesce note seau semne, prin cari se deosebesc plāntele veninóse, inse fora rezultatulu doritu de ore-ce plāntele veninóse atātu de tare diferescu între sine, in câtu nu e cu potintia a-li aflá insusiri, cari numai loru se-li fia comune, ér' celor'a alalte plānte nu. Intre semnele, ce sar' mai poté luá de caracteristice si cari presteza asia dicēndu unu spriginu intru cunosceria loru este gustulu si mirosulu; deja una privire fugitiva asupra plāntelor veninóse ni areta, cá multu din acelea -si tradéza proprietatile veninóse seau prin unu gustu ascutitu, ardiatoriu, písicatosu seau prin unu mirosu neplacutu, ametitoriu; suntu inse plānte veninóse, cari nu facu neci una impresiune asupr'a acestoru simtiuri.

Suntu familie de plānte, cari cuprindu in sine multe specie veninóse, pre cum suntu: Ranunculaceele Solanaceele, Colchicaceele, Euphorbraceele, Umbelliferele; suntu altele, cari nu cuprindu neci una specie ér' intr'unele se afla ratacita câte una singura specie, pre cum la Graminee (ierburi) este obsig'a (*Lolium temulentum*). E ceva surprindietoriu, cá se afla plānte, cari deodata contienu materii veninóse si materii alimentarie. Suntu popora in Americ'a sudica, cari traiescu aprópe singuru din una radecina, carea pre lānga unu cuantu mare de farina contiene unu sucu laptosu, ce atātu e de veninosu, in câtu pucine grame din elu suntu in stare a omori unu barbatu; decá inse suculu acest'a se storce afora si decá partile veninóse, ce dora ar' mai remāné in radecina se volatilizeza prin caldura, atunci radecin'a devine unu mediu alimentariu escelentu. Casuri analóge obvinu la celea mai multe plānte si de pre la noi, cari in acel'a-si tempu au insemnatate cá plānte alimentarie si cá veninóse. Dar' nu numai pre acest'a cale trage omulu folóse importante din unele plānte veninóse;

proprietatea veninósa a multoru plānte devine medicina pretiósa si e fora indoieála, cá prin veninulu de plānte cu multu mai pucini ómeni au suferitu dauna, de câtu câtu au căsteigatu sanetate si viétia. In fine e importantu si folosulu ce-lu aducu plāntele veninóse prin intrebuintiarea loru la scopuri economice si tehnice.

Materiele ce se afla in plāntele veninóse, dupa studiile facute, suntu de natura diferita, uneori chiar' in un'a si acea-si plānta, diferite parti au veninuri cu diferite efecte si éra-si doue plānte potu avé asemenea veninu pre cum suntu alcaloidele: Veratrin si Colchicin dein plāntele *Veratrum* (strgóia) si *Colchicum* (Brēndusiele) ce apartienu de un'a si acea-si familia. Materiele veninóse din plānte, mai de parte, suntu fluide si solide. Fluide se afla de es. la Ranunculacee pre cum la *Nasture* seau *Flórea broscasca* (*Ranunculus acris*), carea in stare verde este periculósa pentru vite, ér' dupa ce se usúca nu. Valórea materiiloru veninóse depinde dela multe impregiurări. Anume ace'a areta mari diferentie dupa diferintele stadiu de desvoltare in cari se afla plānt'a; asia una plānta la inceputulu, desvoltarei sale póte fi cu totulu nesticatiosa si póte servi cá mediu alimentariu pre cându cu desvoltarea s'a ulterióra póte primí proprietati absoluta veninóse. Altu cum potu veni in considerare si alte impregiurări, asia acea-si plānta póte aretá schimburi insemnate in proprietatile sale dupa solulu, in care cresce, dupa tempulu, ce-o influintieza si dupa relatiunile elimactice, la cari este supusa, de unde datele auctoriloru cu privire la efectulu unoror plānte nu arareori este suntu contradictorie.

Plāntele veninóse in privinti'a efectului se impartu in doue grupe. Una grupa cuprinde in sine plāntele, cari escita aprinderi si alta plāntele, cari causéza ametieli adeca plāntele narcotice.

Celea de ántātu causéza dorere si rosietia pre acelea parti ale corpului cu cari vinu in atingere, prin urmare de regula in canalulu digestivu; de multe ori inse causéza doreri si aprinderi in limba si gátlegiu, din care cauza inghitirea devine grea dupa primirea materiiloru veninóse in stomachu se incepu doreri puternice, se desvolta una sete mare, una grófia impreunata cu vomare ce une ori este amestecatu cu sänge; mai de multe ori se areta doreri si inflare de fóle colica in intestine, laxare ce ia caracteru de diarrhóe impreunate cu disuria. Deca fenomenele de inveninare si-au ajunsu culnea, bolnavulu se simte ne liniscitu, faci'a i-se schimba, in palidu, ochii i-se baga in capu si in giurulu loru se forméza unu ánelu venetu-negríu. Vocea i-se slabesce, respiratiunea este repede, pulsulu asemenea, inse debilu: morbosulu simte calduri mari in corpu si totu-si membrele i-suntu reci; lu- cuprindu sudori reci si popotentia, dupa cari adeseori intra mórtea.

Plāntele veninóse din grup'a a dou'a, adeca celea narcotice facu perturbatiuni mari in sistemulu nervosu, si mai adeseori causéza acumulariu de sänge in capu. Inveninările cu de aceste plānte facu doreri de capu, ametieli, somnu; celu atacatu vede obiectele duple, vede stele, aude greu seau chiar' surdiesce adeseori cade in deliriu, ma chiar' nebunesce; faci'a lui areta stupida, ochii suntu esiti in afora, pulsulu la grunadi bate in modu observatu. Respiratiunea este ostenita. In unele casuri sensualitatea este forte iritata, se contragu muschii din spate si spinarea se indoiesce in dreptu, — dupa cari urméza mórtea între convulsioni. Inveninările narcotice forte arareori suntu impreunate cu vomare, ma chiar' si medicin'a vomitoria fora de efectu.

La tractarea unei inveninari, prim'a lucrare e că se se delature din organismu cătu se pote mai repede, materi'a veninosa. Spre acést'a servescu midîloce vomitorie; adeseori vitriolu de zincu seau de arama seau 1—2 linguri de sare in una $\frac{1}{2}$ litra de apa, cându inveninatulu deja vomeză, atunci se folosesce ajutoriu mai linu, spre a aduce vomarea in cursulu recerutu; asia se gâdâle inghitiatoră cu degetulu seau cu pên'a; seau se ia in launtru apa calduta, in carea se punc untu topitu seau oleiu de salata; deca acestea nu ajuta se intrebuintieza radecina vomativa. Deca inveninarea s'a intemplata mai de multu si materiële veninose au ajunsu din stomachu in intestine si morbosu simte doreri in fole si opintiri de scaunu, atunci trebue folositu clistiru, luandu salutiune de cōrda cu sare amara seau glaberiana. La inveninariile narcotice adeseori se recomanda beuturi acre, pre cum lemonada, otietu cu apa cari inse, din consideratiuni chemice, nu suntu de a se folosi, ci mai consultu e a intrebuintia cataplasme reci seau lipitori mai alesu cându suntu de facia doreri de capu.

Dupa ce nefericirile cauate prin plântele veninose suntu la ordinea dilei, credu că vomu face unu servitiu ore care-va, deca vomu descrie unele plântele veninose, cari suntu mai tare respândite ma unele din ele au unu exterioru de asia cătu pentru frumseti'a lui suntemu aplicati a-le introduce in gradinele nôstre.

Un'a dintre plântele veninose, carea nu preste multu va infrumsetia cu florea s'a cea rosietica riturile este *Colchicum autumnale* romanesc: *Brëndusiele*. Acestea au unu trunchiu subteranu numitu *cepa-tuberu*, adeca unu trunchiu, carele neci e *cepa curata*, neci *tuberu*.

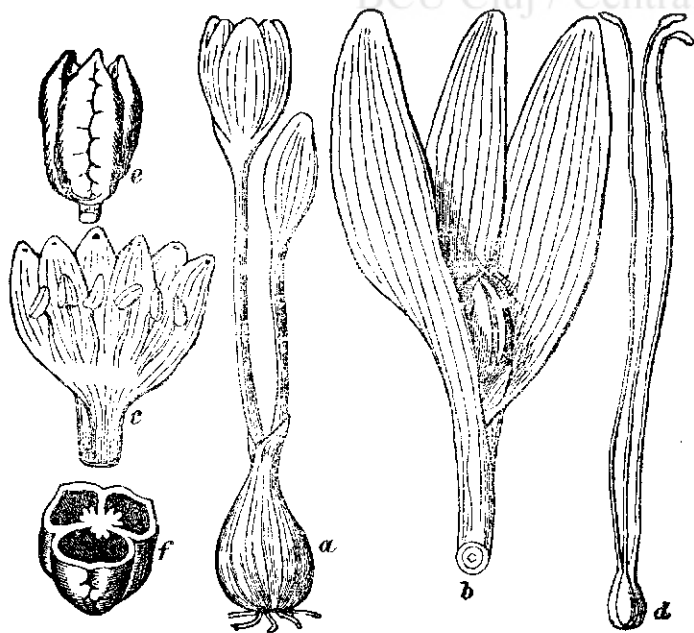

Fig. a. Brëndusiele; a plânt'a inflorita, fora frundie, b frundie si fructu, c sectiunea longitudinală a partei superioara din floare, d pistilulu cu 3 stigme e capsula dehiscenta, f sectiunea transversala a capsulei.

Pre cum se scie, cep'a este unu trunchiu subteranu, ce se compune din mai multe foi carnoase, cari cresc din una osia ingrosiata la basa; la trunchiulu subteranu alu *Brëndusieloru* inse nu aflamu, de cătu una foia bruneta, pielosa si osia, ce face forțe mica parte din cepa, aici e

cea mai mare. Din tuberu cresc in josu radecini fibröse si din brezd'a ce se afla pre latorea s'a se inaltia una tēca lunga membranosa, carea incinge 3—4 frundie nedesvoltate si câte dōne flori. — (Tuberu numimu unu trunchiu subteranu de una consistentia carnoasa, ce pōrta pre sine nesce gropsiōre, cari desvōlta muguri).

Flōrea n'are caliciu; invelisiulu ei este unu *perigonu petaloidu*, care la basa are forma de tieve, ér' la vērvu de turnariu cu siese divisiuni, Are siese stamini, cari suntu concresecuti cu gütlegiulu perigonului, si trei pistili forte lungi cari se scobora in ovariulu ce are trei despartiaminte si se afla in apropierea trunchiului. Frundiele suntu lanceolate si cu margini intregi; nervii loru nu suntu rāmurosi. Fructulu este una capsula cu trei despartiaminte cari contienu multa semēntia negra. Atātu frundiele cătu si fructulu se desvōlta numai in primaver'a urmatoria; Semēnti'a se cōce in Juniu. Cu capsulele deodata aparu si frundiele, de unde s'a nascutu credinti'a, că Brëndusiele aduce fructu inainte de inflorire. — Ele formēza ultimulu ornamentu alu tomnei si incepu a inflori la finea lui Augustu.

Tote părțile Brëndusieloru contienu una materia cu gustu causticu seau acru si eserceza una influentia stricatioasa asupra organismulu animalicu; ea-si are fundamentulu in esenti'a numita *colchicin*. Acest'a este unu alcaloidu, ce se presinta in forma cristalina. Esperimentele esecutate cu acést'a materia au demustratu, cumcā $\frac{1}{10}$ gramu din ea este in stare in tempu de 12 ore a onori unu mātiu, suferindu acést'a vomaturi si diarea grōsniica. Tuberele Brëndusieloru mai contienu pre lānga Colchicin, amylu si multu inulinu; deca se va tienē din tubere una bucata pre limba in tempu de cinci minute, limb'a va capetā una amortiela, carea va durā mai indelungatu. Gustulu tuberele varieza dupa perioade de desvōltare.

Efectulu Brëndusieloru se manifesteza mai multu seau mai pucinu in aprinderea organeloru digestive si urinarie. Luandu-se in launtru in cuantu mai micu cauzaza caldura si arsura in stomachu, pulsulu devine mai incetu si individulu simte una fierbintiala uscūcata; dupa câte-va ore secretarea urinei este mai abundanta si se incepe una laxare ore care-va. Portiuni mai mari provoca inveninarea propria, impreunata cu arsuri mari in gātu si in stomachu, vomari, doreri de colica, scurgere cu doreri de opintire si cu sānge, sete enorma, doreri la besic'a urinaria, ametieli, tremurare generala, frica, pulsu neregulatu, si slabitiune, uneori si deliru. S'a esperiatu, cumcā frundiele in stare prospete suntu omoritorie pentru vite; ér' usūcate nu totu de-a-una; altcum vitele nu se atingu pre pasiunata de frundie si florile Brëndusieloru; trebue grigitu că acelea se nu se amestece printre nutretiuulu verde. Mai multa inveninare se intempla cu semēnti'a carea are unu gustu dulce si pentru acea copii in jocareile loru adese ori o māncă. Orfil'a in „Traité de Toxicologie“ enareza, că doi copii jocandu-se cu semēnti'a de Brëndusiele, au māncatu multe din ea, din care cauza s'au si bolnavitu reu; parentii li-au datu lapte caldu, totu-si unulu din copii mori, celu lalaltu inse s'a reinsanetosiatu. Inveninarea cu Brëndusiele se tracteza asia, cum s'a disu mai susu.

Brëndusiele se intrebuintieza in medicina; din radecinile loru se pote pregati una nāsprēla buna, dar' pre cum se vede, acést'a astadi nu se mai face. Frundiele oparite presteza unu licidu, ce se folosesce la stīrpirea parasitoloru de pre vite.